

Suomalaisten alkoholinkäyttötapojen muutokset 2000-luvun alussa

PIA MÄKELÄ & HELI MUSTONEN & PETRI HUHTANEN

Johdanto

Alkoholinkulutus on Suomessa 2000-luvulla kasvanut ennätystasolle. 2000-luvun alkuvuosina kulutus kasvoi keskimäärin kaksi prosenttia vuodessa. Vuonna 2004 alkoholiverot alenivat keskimäärin kolmanneksella, väkeillä juomilla eniten, mikä johti juomaryhmästä riippuen 3–36 prosentin hintojen alennukseen Alkon myymälöissä (Mäkelä, P. & Österberg 2009). Samana vuonna kulutusta kasvattivat myös matkustajien EU-maista verovapaasti tuomien alkoholi-juomien kiintiön poistaminen ja Viron liittymisen EU:hun. Alkoholinkokonaiskulutus kasvoi vuonna 2004 kymmenellä prosentilla edelliseen vuoteen verrattuna, ja sen jälkeen Suomessa on kulutettu vuosittain noin kymmenen ja puoli litraa puhdasta alkoholia asukasta kohti. Kaikkiaan vuosien 2000 ja 2008 välillä alkoholinkulutus on kasvanut 17 prosenttia. (Päihdetilastolliset vuosikirjat.)

Alkoholinkulutustilastojen lisäksi alkoholiohjelmien kehityksestä saadaan tietoa toisaalta erilaisista alkoholihaittoja tilastoivista rekistereistä ja toisaalta kyselytutkimuksista. Esimerkiksi alkoholitauteihin ja alkoholimyrkytykseen kuolleiden lukumäärä on lisääntynyt 43 prosenttia vuodesta 2000 vuoteen 2007, ja ylivoimaisesti voimakkainta kasvu on ollut juuri vuoden 2003 jälkeen. Tämä kasvu ei ole jakautunut väestössä tasanaisesti, vaan se on ollut suurinta yli 50-vuotiailla, kun taas alle 35-vuotiaiden miesten alkoholikuolleisuus ei ole lisääntynyt lainkaan; vähem-

män koulutetuilla lisäys on ollut suurempi kuin enemmän koulutetuilla. (Herttua & al. 2008; www.tilastokeskus.fi/til/ksyyt/). Vastaavia tuloksia alkoholinkulutuksen ja alkoholihaittojen epäedullisimmasta kehityksestä vanhemmissa ikäryhmissä on saatu myös alkoholisairauksien sairaalahoidoista (Päihdetilastolliset vuosikirjat) sekä Kansanterveyslaitoksen (nyk. THL) Aikuisväestöä koskevasta terveystutkimuksesta (esim. Helakorpi & al. 2007a).

Keskeinen tietovaranto suomalaisten juomatapojen tutkimuksessa on ollut vuodesta 1968 kahdeksan vuoden välein toteutettu Juomatapatutkimus (Metso & al. 2002; Mustonen & al. 2001; Simpura 1985a). Viimeisimmät juomatapatutkimusaineistot on kerätty vuosina 2000 ja 2008, ja käsillä olevassa tutkimuksessa vertaillaan näitä aineistoja tarkoituksena tuoda lisävalaistusta 2000-luvun alkoholitilanteen kehitykseen väestön alkoholinkäyttötapojen ja niiden väestöryhmittäisen jakautumisen osalta.

Ennen yksityiskohtaisempien tavoitteiden esittämistä ja empiiristä analyysiä asetamme tutkimuskohteemme laajemman alkoholikulttuurin kontekstiin ja käymme läpi joitakin olennaisia kirjallisuudessa esiintyneitä suomalaisten juomatapoja koskevia, mielestämme osin väärinluennan kohteeksi joutuneita teemoja ja tutkimustuloksia.

Alkoholikulttuuri, juomatavat, alkoholinkäyttötavat

Katsomme *alkoholikulttuurin* olevan kattokäsite, joka kokoaa tiettyssä yhteisössä vallitsevat alkoholijuomiin liittyvät tavat ja käytännöt. Kuvioon 1 olemme hahmotelleet alkoholikulttuurin keskeisinä pitämämme elementtejä ja niiden suhteita. Kuvio on yksinkertaistus monimutkaisesta todellisuudesta.

Tutkimuksen rahoitukseen on osallistunut Suomen Akatemia (No. 118426). Kiitämme Janne Härköstä, Esa Österbergiä ja kahta nimetöntä referenttiä kommentoivista käsikirjoituksen aiempiin versioihin.

lisuudesta, jossa ilmiöt ovat päällekkäisiä ja vaikutukset eivät ole niin suoraviivaisia, kuin kuvion perusteella voisi ajatella.

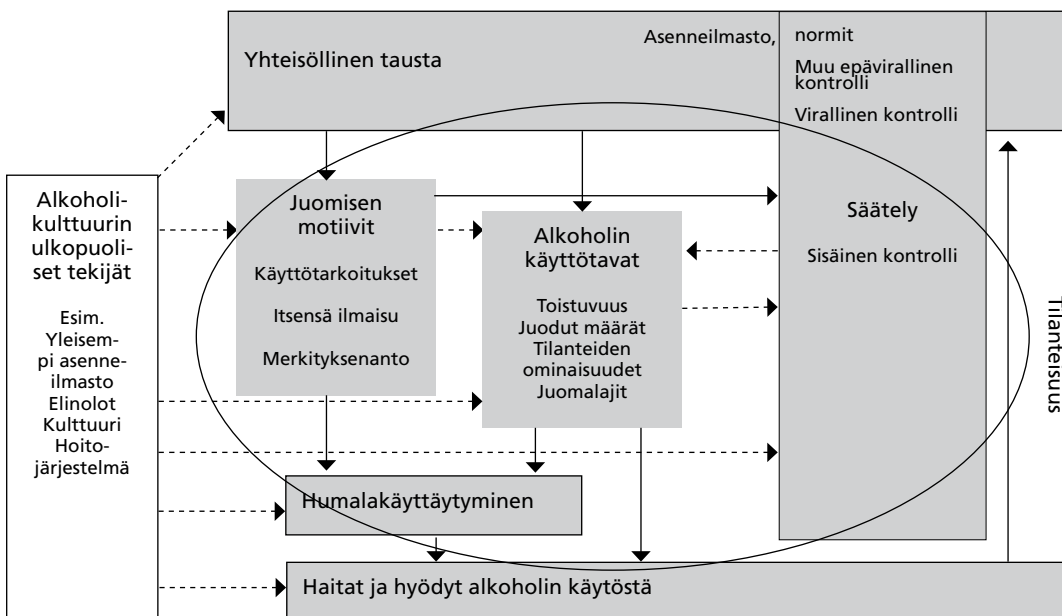
Alkoholikulttuurin elementti, johon me käsillä olevassa tutkimuksessa keskitymme, ovat *alkoholin käyttötavat*. Alkoholien käyttötavoissa on puolestaan useampia tärkeitä komponentteja, joista yksi on alkoholinkäytön säännöllisyyden aste tai sen toistuvuus, useus: onko alkoholinkäyttö kulttuurissa tavanomaista, osa arkea, vai harvoin tapahtuvaa ja tavanomaisuudesta poikkeavaa. Raittius voitaisiin nähdä vain yhtenä tämän useus-ulottuvuuden ääripäänä, mutta monessa kulttuurissa on perusteltua pitää sitä toisena, erillisenä juomatapojen elementtinä, joka ei ole vain alkoholien käyttökertojen puuttumisesta vaan kertoo kvalitatiivisesti erilaisesta ilmiöstä, juomisaktiiviteetin ulkopuolelle jättäytymisestä, usein tietoisesti ja monesti moraalisen kannanottona.

Kerralla juodut alkoholimäärät ovat yksi alkoholien käyttötapojen tärkeä komponentti: kuinka paljon alkoholia käytetään silloin, kun sitä ylipäätään käytetään, ja erityisesti, kuinka tavallista on humala tai raju ryypääminen? Käyttötapojen komponenteista mainittakoon alkoholien käyttötilanteiden ominaisuudet: juodaanko yksin vai seurassa, arkisin vai juhlassa? Nämä alkoholien käytön konkreettiset tavat, ja erityisesti alkoholi-

linkäytön toistuvuus ja humalajuomisen esiintyminen, ovat olleet joissakin muissa alkoholikulttuurin jäsenyksissä kaikkein keskeisimmässä asemassa (Room & Mäkelä, K. 2000), toisissa jäsenyksissä niitä ei ole erikseen edes mainittu (Tigerstedt & Törrönen 2005).

Kirjallisuudessa usein käytetty termi *juomatavat* on siinä mielessä ongelmallinen, että sitä on käytetty hyvin erilaisissa merkityksissä. Joskus sitä on käytetty samassa tarkoituksessa, kuin yllä olemme puhuneet alkoholien käyttötavoista (*practices / patterns of drinking*). Toisessa ääripäässä juomatapaa on käytetty suurin piirtein samassa merkityksessä, kuin mihin tässä on viitattu käsitteellä alkoholikulttuuri (Tigerstedt & Törrönen 2005), ja sen on määritelty viittaavan tavaksi tulleet tottumukseen tai vakiintuneeseen käytäntöön (*habit*; Törrönen 2005). Tästä juomatapa-termin vaihtelevuudesta johtuen emme ole sisällyttäneet sitä kuvion 1 kehikkoon. Huomionarvoista on, että termiä ei juurikaan käytetä Jussi Simpuran ja Juha Partasen (1985) kattavassa pohdinnassa suomalaisesta alkoholikulttuurista siitä huolimatta, että se esiintyy sekä kirjan otsikossa että heidän kirjoittamansa kirjan johtopäätökset tiivistävän luvun otsikossa. Me käytämme alla juomatapaa yleisterminä tilanteissa, joissa termin kohteen tarkka rajaus ei ole olennainen.

Kuvio 1. Alkoholikulttuurin keskeiset elementit ja niiden väliset suhteet

Kuvio 1 on relevantti lähinnä laajemman tutkimusprojektimme kannalta ja voidaan tässä yhteydessä käsitellä hyvin lyhyesti. Ajattelemme alkoholinkäytön *tilanteisuuden* olevan alkoholikulttuurin läpäisevä elementti siten, että muut alkoholikulttuurin elementit riippuvat voimakkaasti käyttötilanteesta, mutta eivät ainoastaan siitä (vrt. Simpura & Partanen 1985). Juomatavat muokautuvat aina jossakin *yhteisöllisessä kontekstissa*: asenneilmasto ja konkreettisemmat normit sopivista alkoholinkäyttötilanteista ja alkoholinkäytön tavoista vaikuttavat olennaisesti juomatapoihin. Asenneilmasto ja normit, samoin kuin haittoja rajoittavat keinot, jotka ovat toisaalta osa yhteisökontekstia, ovat myös osa alkoholin käytön *sääteleyä*. *Alkoholinkäytön motiivit* – miksi henkilö valitsee tietyn tavan käyttää alkoholia – sisältävät sekä alkoholin psykofyysiisiin ominaisuuksiin perustuvat käyttötarkoitukset (kts. Klaus Mäkelän [1983] jaottelu) että ne sosiaaliset merkitykset, jotka myös ovat tärkeitä juomatapojen muuttamisessa (kts. Pekka Sulkusen [1981] jäsenyys). Lisäksi erilaisten *alkoholihaittojen* yleisyys ja luonne ovat tärkeitä seikkoja alkoholikulttuurien analyysissä. Niiden esiintymiseen vaikuttaa alkoholin käyttötapojen lisäksi olennaisesti myös *humalakäyttäytyminen (drunken comportment)* eli se, miten (humaltuvan) alkoholin käyttäjän odotetaan kulttuurissa käyttäytyvän ja miten hän käyttäytyy (McAndrew & Edgerton 1969).

Mihin humala, ”perinteisen suomalaisen juomatavan” kulmakivi, sijoittuu kuviossa 1? Humala ei ole minkään yhden alkoholikulttuurin osaelementin alainen, vaan kysymys humalasta ja sen paikasta suomalaisessa alkoholikulttuurissa läpäisee koko kentän. Miten humalaan asenoidutaan, millaiset ovat humalajuomiseen kohdistuvat normit, onko humalajuomista rajoittavia mekanismeja vai puuttuvatko ne, millaisia määriä alkoholia juodaan, onko tarkoituksena humaltua, miten käyttäydytään silloin kun ollaan humalassa, ja millaisia seurauksia siitä on.

Miten juomatapojen on nähty muuttuvan?

Suomalaisten juomatavoista ja niiden muutoksesta on kirjoitettu viidenkymmenen viime vuoden aikana kymmenittäin artikkeleita ja jopa kirjoja. Tässä tiivistetään tästä kirjallisuudesta joitakin keskeisiä tuloksia ja kiistakysymyksiä, jotka ovat olennaisia keskustelussa siitä, millaisia suomalaisten juomatavat ovat ja miten ne ovat mahdollisesti muuttuneet.

Pirjo Paakkanen (1989, 188) tiivistä tutkimuksessa kuvastuvan suomalaisten perinteisen juomatavan näin: ”Vertailevasta näkökulmasta suomalaista alkoholiperinnettä ovat leimanneet rajuus, humalahakuisuus ja yhtenäisyys. Rajuus tarkoittaa sitä, että kerralla käytetyt määrät ovat suuria, humalahakuisuus sitä, että alkoholiin suhtaudutaan tietoisesti päihteenä, ja yhtenäisyys sitä, että keskikerrostumat eivät ole isommin eronneet talonpojista ja työväestöstä”.

Muita suomalaisen tai yleisemmin pohjoiseurooppalaiseen (vrt. Horverak 2007) alkoholikulttuuriin liitettyjä ominaispiirteitä ovat olleet, että valtaosa suomalaisten alkoholinkäyttökerroista ajoittuu iltoihin ja viikonloppuun (Simpura & Metso 1995; Mäkelä, P. & al. 2005); alkoholi-juomien käyttö on melko harvinaista ruokailun yhteydessä (Mustonen & al. 2001); erityisesti aiemmin alkoholin käyttö oli alkoholinkäyttötilanteissa usein pääasia eikä luonteva osa arkea (Simpura 1983); ylipäättään suhtautuminen alkoholikysymyksiin on ollut hyvin kaksijakoista (Simpura & Partanen 1985); alkoholista puhuttaessa merkityserojen ilmaisu on ollut määrällistä, juomien alkoholipitoisuuteen ja humalan asteeseen liittyvää (Simpura & Partanen 1985). Vaikka alkoholin käyttö on tyypillisesti erottunut arjesta, 1960-luvun lopulta yleistynyt saunakaljojen juominen on kuitenkin ollut suomalaisille luonteva, arkeen limittynyt alkoholin käytön muoto (Paakkanen & Simpura 1993).

Miten juomatapojen on nähty muuttuvan? Toisaalta kirjallisuudessa on korostettu juomatapojen ”ytimen” muuttumattomuutta (esim. Simpura 1993; Mustonen 2001), mitä on kritisoitu (Tigerstedt & Törrönen 2005; Törrönen 2005), ja toisaalta on tuotu esiin monia juomatapojen muutosta kuvastavia tuloksia. Samanaikainen muutos ja muuttumattomuus eivät ole keskenään ristiriidassa. Suuri muutos on tapahtunut esimerkiksi siinä, että kun aiemmin alkoholinkäyttö oli hyvin miehistä ajanvietettä, on sekä alkoholinkäyttö ylipäättään että humalajuominen laajentunut koskemaan koko väestöä, niin naisia, nuoria kuin myös varttunutta väestöäkin (Metso & al. 2002). Verrattuna 40–50 vuoden takaiseen aikaan pienjuomiskertojen lisääntymisessä ja juomalajivalikoimassa on tapahtunut valtava muutos, kun väkevien juomien lisäksi on ryhdytty juomaan yhä enenevässä määrin myös miedompia juomia. Erityisesti keskioluen tulo lähikauppoihin vuonna 1969 lisäsi merkittävästi pi-

enjuomiskertoja, kuten vaikkapa saunakaljojen juomista (Mäkelä, K. 1970a). Alkoholin käyttö on jonkin verran myös arkistunut ainakin verrattuna 1960-luvun tilanteeseen (Simpura & Partanen 1985). Jo vuoden 1976 juomatapatutkimuksen analyysien perusteella todettiin, että ”muutoksen ydin” on koti-illoissa ja ateriajuomisessa, siis arkisissa tilanteissa, joissa alkoholinkäyttö on integroitu osa tavallista elämää, eikä erillinen, arjesta erotettu toiminto (Simpura 1983). Toisaalta vuosien 1976 ja 1992 juomatapatutkimusten vertailu ei johtanut päätelmiin juomatapojen merkittävästä arkistumisesta, vaan humalajuominen oli lisääntynyt vielä enemmän kuin arkinen pienkäyttö (Paakkanen 1994). Nykyisin alkoholinkäyttö vaikuttaa ainakin urbaanien ravintoloissa käyvien nuorten ihmisten miellissä olevan pääasiassa sosiaalisen kanssakäymisen palveleminen alistettu tekijä ennemmin kuin itsetarkoitus (Törrönen & Maunu 2005; Törrönen 2005). Paljon merkittäviä muutoksia on siis tapahtunut.

Juomatapojen muuttumattomuuspuheen taustalla on se suomalaisen tai yleisemmin pohjoiseurooppalaisen juomatavan tunnuspiirteenä pidetty ilmiö, että humalaa esiintyy suhteellisen yleisesti. Nk. kuivalla kaudella, kotipolton kiellosta vuonna 1866 aina 1960-luvulla tapahtuneeseen yhteiskunnalliseen murrokseen asti, Suomea ”kuivatettiin” ja alkoholikulttuuri pitkälti riisuttiin muista alkoholinkäytön muodoista, mutta humalakulutus jäi jäljelle (Apo 2001), ”ytimeksi” alkoholikulttuuriin. Tuon ajan alkoholinkäytölle leimallisesta juomatavasta puhutaan usein perinteisenä juomatapana.

Puhe muuttumattomuudesta ja ytimen säilymisestä on sisälttänyt viittauksen 1900-luvun alkupuolen lähtötilanteeseen, ja sillä on haluttu sanoa, että humalakulutus – tämä yksi juomatavan ydinalue – ei ole vuosikymmenien saatossa ja uusien juomatapojen, juomien tai alkoholinkäyttötilanteiden ilmaantuessa kadonnut, vaan humalakulutusta on esiintynyt vähintään yhtä usein ja useamminkin kuin aiemmin (Simpura 1993; Metso & al. 2002). Rajukin humala on ollut erityisesti juovalle miesväestölle usein jopa henkilökohtaisesti tuttu asia, ja joskus ihmisten kuvatessa käyttökertojaan kulutetut alkoholimäärät, juomien väkevyys ja humaltumisen mahdollisuus ovat olleet keskeisiä kiinnekohtia (Simpura 1989). Puhe ytimen säilymisestä ei ole tarkoittanut, että lähimainkaan suurimmassa osassa alkoholin käyttökerroista juotaisiin humalaan tai et-

tä juomatavat ”palautuisivat yhteen kulttuuriseen ytimeen ja perinteeseen”, minkä voisi osoittaa virheelliseksi tulkinnaksi näyttämällä juomatavoissa olevan tilanteista vaihtelua (Törrönen 2005, 503). Puhe ytimeistä ei ole ristiriidassa sen kanssa, että eri humalakokemuksissa ja niiden motiiveissa, säätelypyrkimyksissä tai tilannedynamiikoissa on vaihtelua.

Paljon keskustelua on myös käyty siitä, onko suomalainen humala kesyyntymässä (Virtanen 1982; Simpura 1989; Kortteinen & Elovainio 2003), eli toisin sanoen ovatko juodut määrät vähentyneet ja/tai ovatko päihtymyksestä aiheutuneet haitat vähentyneet, mutta kysymys on yhä avoin.

Muutos vs. muuttumattomuus -kysymyksen lisäksi kirjallisuudessa esiintyy toinen kysymys, jonka kritiikki varmaankin osittain johtuu sekaannuksesta, nimittäin kysymys juomatapojen yhtenäisyydestä. Yksilöiden välillä on alkoholin käytön tavoissa valtava vaihtelu (Simpura & Partanen 1985). Jokaisen ihmisen lähiympäristöstä löytyy ihmisryhmiä, joiden alkoholin käyttötavat poikkeavat toisistaan hyvin paljon. Onko silloin järkeä puhua juomatapojen homogeenisuudesta? Aivan vastaavasti kuin yksilöiden juomisen vaihtelu tilanteittain ei sulje pois yksilötason keskimääräisiä eroja, ei yksilöiden ja tilanteiden välinen vaihtelu sulje pois ryhmien, yhteisöjen tai kansakuntien keskimääräisiä eroja. Siten on täysin mielekästä pohtia ja tutkia, onko vaikkapa suomalaisten ja muiden kansojen juomatapojen välillä eroavuutta. Kriitikoiden mahdollisesta päinvastaisesta tulkinnasta huolimatta tämä ei kuitenkaan tarkoita, että uskottaisiin olevan olemassa jokin siinä mielessä kansallinen ja yhtenäinen juomatapa, ettei yksilöiden välillä olisi runsaastikin vaihtelua, vaan sitä, että sillä kertaa tutkimuskysymys ei ole koskenut tätä alemman tason vaihtelua. Esimerkiksi yhtenä Christoffer Tigerstedtin ja Jukka Törrösen (2005) kritiikin kohteena oleva Jussi Simpura (1983, 316) kirjoitti tuloksistaan vuonna 1983 näin: ”Alkoholikulttuurin yhtenäisyys tuli kyseenalaiseksi monessakin suhteessa: suomalainen viinapää on enemmän kuvitelmaa kuin käytäntöä, juomisen tavat vaihtelevat suuresti tilanteesta toiseen, juomistilanteiden valikoima on erilainen eri väestöryhmissä, ja sama tilanne voidaan tulkita eri tavoin eri väestöryhmissä”.

Kun juomatapoja koskevassa kirjallisuudessa on esiintynyt väitteitä tai paremminkin empiirisiä

tuloksia homogeenisuudesta tai yhtenäisyydestä, ne ovat liittyneet siihen, että humalajuomista on esiintynyt yhtä lailla työntekijöillä kuin johtajilla: heidän juomatapansa ja erityisesti tapansa puhua alkoholista eivät ole olleet erilliset, vaan ennemminkin hyvin päällekkäiset (Paakkanen 1989; Simpura 1989). Tässä asiassa on mahdollisesti tapahtunut jonkinasteista muutosta. Esimerkiksi vuonna 1968 humalajuomisessa ei havaittu väestöryhmien välisiä eroja (Mäkelä, K. 1970b), kun taas vuosien 1992 ja 2000 juomatapatutkimuksissa humalajuomisen on havaittu olevan jonkin verran, joskaan ei kovin paljoa yleisempää alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä (Mäkelä, P. & al. 2002, Helakorpi & al. 2007b).

Tavoitteet

Käsillä oleva artikkeli on ensimmäinen vuoden 2008 juomatapatutkimusaineistoa hyväksi käytävä julkaisu. Se on osa myöhemmin rakentuvaa, suurempaa kokonaisuutta, ja kokonaiskuva suomalaisten juomatapojen muutoksesta muodostuukin vasta useampien osatutkimusten myötä. Muut suunnitellut julkaisut sisältävät aineistokuvausten (Huhtanen & al., painossa), toisen suomenkielisen artikkelin alkoholinkäyttötilanteiden ominaisuuksista, taulukkoraportin, kevätkaudella 2010 ilmestyvän kirjan sekä erityiskysymyksiin kohdentuvia kansainvälisiin tieteellisiin julkaisuihin suunnattuja artikkeleita. Lisäksi juomatapatutkimuksen kvantitatiivisia tietoja yhdistetään Suomen Akatemian rahoittamassa MUutokset JuomisKäyttätymisessä ja KULTtuurissa (MUJKU) -projektissa kvalitatiiviseen näkökulmaan, joka tuo lisävalaistusta erityisesti alkoholinkäytön merkityksenantoja ja säätelyä koskeviin teemoihin. Myös ajallinen perspektiivi on tässä artikkelissa rajattu kapeaksi, 2000-luvun muutoksia käsitteleväksi. Pidemmän aikavälin muutoksia käsitellään tulevassa kirjassa ja taulukkoraportissa.

Tässä artikkelissa etsitään vastauksia erityisesti seuraaviin kysymyksiin. Kun henkeä kohti laskettu alkoholinkulutus on Suomessa 2000-luvulla lisääntynyt, onko se tapahtunut juojien osuuden kasvun, alkoholin käyttökertojen lisääntymisen vai kerralla juotujen määrien kasvun kautta? Kysymystä siitä, mikä humalan rooli on suomalaisen alkoholinkäytössä, valaistaan juotujen määrien osalta, mutta tässä ei puututa alkoholinkäytön tai humalan merkityksiin.

Toinen pääkysymys on, ovatko muutokset erilaisia miehillä ja naisilla, nuorilla ja vanhemmil-

la ja eri koulutusryhmissä, kuten aiempien tutkimusten valossa voitaisiin odottaa. Kolmanneksi mielenkiinto kohdistuu eri juomalajien kulutuksessa tapahtuneisiin muutoksiin. Tilastojen perusteella tiedämme väkevien, siiderin ja long drink -juomien ja viinien kulutuksen lisääntyneen 2000-luvulla rutkasti ja oluen vähemmän. Väkevissä kulutuksen kasvun takana on ollut hinnan alennus ja ulkomailta tuonti, siidereissä ja viinissä kulttuurisilla tekijöillä lienee ollut suurempi rooli. Me kysymme, miten eri juomalajien kasvu on jakautunut eri väestöryhmien välillä.

Vuosien 2000 ja 2008 juomatapatutkimuksien aineistot ja niiden vertailtavuus

Keskeisimmän sisällön osalta vuosien 2000 ja 2008 aineistot ovat vertailukelpoisia. Tutkimuksen otos poimittiin satunnaisotantana edellisen vuoden lopussa 15–69-vuotiaasta väestöstä, pois lukien Ahvenanmaa (0,5 % väestöstä) sekä laitospöytä ja asunnottomat (noin 1,5 % väestöstä). Aineistojen tiedonkeruut toteutettiin myös samalla tavoin. Tilastokeskuksen ammattihaastattelijat tekivät haastattelut joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta käyntihaastatteluina, pääosin syys–lokakuussa. Stakesin (nyk. THL) tutkijat perehdyttivät haastattelijat juomatapatutkimuksen tiedonkeruuta varten suunniteltuun tietokoneohjelmaan ja tiedonkeruun vaatimaan alkoholijuomien tuntemukseen. Yksityiskohtainen aineistonkuvaus on esitetty muualla (Huhtanen & al., painossa).

Vuosien 2000 ja 2008 tulosten vertailtavuutta voisi periaatteessa heikentää tutkimuksia yleisesti vaivaava vastausprosenttien laskeminen. Vastajien mukaan saamiseksi tehtiin kovasti töitä mm. muodostamalla taitaviksi tunnetuista haastatteliijoista erityinen katotyötä tekevä ryhmä vuonna 2008, ja näiden tehostettujen toimien ansiosta kadon lisääntyminen onnistuttiinkin pitämään suhteellisen vähäisenä. Vuoden 2000 otokseen arvotuista saatiin haastateltua 78 prosenttia, kun vastaava luku vuonna 2008 oli 74 prosenttia, eli vastausprosentti laski vain neljä prosenttiyksikköä. Taulukko 1 paljastaa kuitenkin merkittäviä väestöryhmittäisiä eroja vastaajiksi suostuneiden osuuksissa vuosien 2000 ja 2008 välillä. Merkittävin näistä on nuorten (15–29-vuotiaiden) miesten vastausprosentin todella huomatta-

va 17 prosenttiyksikön lasku. Tilastokeskuksesta saadun tiedon mukaan nuoret miehet ovat haastatteluissa ja postikyselyissä kaikkein hankalimmin tavoitettavissa oleva ja haastatteluihin vaikeimmin taivuteltava ryhmä, ja heidän korkea vastausprosenttinsa vuonna 2000 on poikkeuksellisesti kuin vuoden 2008 alhaisempi prosentti. Vastausosuudet vaihtelivat voimakkaasti myös koulutuksen mukaan, miehillä alimman koulutustason (kts. luokittelu myöhemmin) 65 prosentista ylimmän koulutustason 77 prosenttiin, naisilla vastaavasti 72 prosentista 80 prosenttiin.

Aineiston analyyseissa käytetään painotusta korjaamaan vastaajajoukon väestöryhmittäisiä vinoutumia. Painot laskettiin sukupuolen, iän ja alueen mukaan niin, että ne väestöryhmät, joissa vastanneiden osuudet ovat alhaisempia, saavat suuremman analyysipainon. Näin esimerkiksi vuoden 2008 nuoret miehet saivat keskimäärin suurimmat painot ja näin painotetuissa taulukoinneissa heidän osuutensa vastaa heidän todellista osuuttaan kohdeväestössä. Mikäli vuonna 2008 tutkimuksesta pois jääneet nuoret miehet ovat alkoholin käyttönsä suhteen erilaisia kuin tutkimuksessa mukana olevat nuoret miehet tai mikäli heidän valikoitumisprosessinsa alkoholin käytön suhteen oli erilaista vuosina 2000 ja 2008, ei analyysipainojen käyttö kuitenkaan riitä korjaamaan valikoitumisen vaikutusta.

Perinteisesti juomatapatutkimusten onnistumista on arvioitu vertaamalla haastattelutietojen perusteella laskettua alkoholin vuosikulutusta myyntitilastojen mukaiseen alkoholin kulu-

tukseen. Tämän niin sanotun kattavuusprosentin mukaan alkoholinkulutusmäärien kartoitus onnistui vuosina 2000 ja 2008 yhtäläisesti, mikä parantaa vertailtavuutta: vuonna 2000 haastattelutietoihin perustuva kulutus kattoi 35 prosenttia ja vuonna 2008 34 prosenttia myyntitilastojen mukaisesta kulutuksesta. Kattavuusprosentit olisivat jonkin verran alhaisempia, jos ne laskettaisiin alkoholin kokonaiskulutuksesta, joka ottaa huomioon myös tilastoimattoman kulutuksen. Vastakaiseen suuntaan mutta jonkin verran vähemmän vaikuttaa se, että kattavuus on laskettu oletuksella, että kaiken Suomessa ostetun alkoholin kuluttavat 15–69-vuotiaat, mikä pätee todellisuudessa yhä huonommin. Kattavuusprosentin alhaisuutta selittää pieneltä osin myös se, että haastattelut tehtiin syksyllä ”neutraaliin” aikaan, jolloin alkoholia myydään ja käytetään jonkin verran koko vuoden keskiarvoa vähemmän (Alkon ja Valviran julkaisemattomat tilastot). Kansainvälisessä vertailussa suomalaiset kattavuusprosentit edustavat keskiarvoja (Mäkelä, P. & al. 2006).

Yhdessä erityiskysymyksessä käytämme myös vuoden 1992 juomatapatutkimuksen aineistoa. Kohdeväestö oli silloin sama kuin vuosina 2000 ja 2008 ja haastattelut tehtiin käyntihaastatteluinä syksyllä, mutta haastattelijat oli rekrytoitu Alkon myyntiorganisaatiosta. Vastaajia oli silloin 3 446 ja vastausprosentti oli 87. Kattavuusprosentti oli 42.

Ikäryhmäjaotteluna käytettiin 15–29-, 30–49- ja 50–69-vuotiaita. Erityisesti nuorten kulutuksen muutosta olisi ollut hyvä pystyä tutkimaan

Taulukko 1. Vastaajien lukumäärä ja vastausprosentti sukupuolen ja iän mukaan vuosina 2000 ja 2008

Sukupuoli	Ikä	2000		2008		Prosenttien erotus
		Vastaajia	Vastausprosentti	Vastaajia	Vastausprosentti	
Naiset	15–29	258	83	355	76	-7
	30–49	395	80	543	75	-5
	50–69	334	77	530	78	1
Kaikki naiset		987	80	1 428	77	-3
Miehet	15–29	236	81	314	64	-17
	30–49	402	76	487	69	-7
	50–69	307	74	496	77	3
Kaikki miehet		945	76	1 297	71	-5
Kaikki		1 932	78	2 725	74	-4

hienommalla ikäjaottelulla, mutta satunnaisuuden vaikutus kasvaisi silloin liiaksi tämän kokoisessa aineistossa. Koulutus saatiin tutkintorekisteristä ja jaettiin kolmeen luokkaan (”alin”: perusteaste tai tuntematon, ”keski”: keskiasteen tutkinto, ”ylin”: alin korkea-aste tai enemmän).

Taulukoiden ja kuvioiden kuvailevat luvut saatiin yksinkertaisilla taulukoinneilla. Koulutusryhmien vertailussa käytettiin ikävakiointia: ikävakiointuja lukuja vertaamalla saamme selville, kuinka kulutus olisi muuttunut eri koulutusryhmissä, jos näillä olisi sama ikärakenne. Vertailuväestönä käytettiin koko aineiston (2000 ja 2008) ikäjakaamaa. Koulutusryhmien mukainen analyysi rajattiin yli 25-vuotiaisiin, joilla koulutustaso on yleensä vakiintunut.

Muutosten tilastollista merkitsevyyttä testattiin, jotta saatiin käsitys siitä, minkä suuruiset muutokset voisivat todennäköisesti vielä olla satunnaisvaihtelun rajoihin mahtuvia. Testaus tehtiin prosenttilukujen kyseessä ollessa logit-malleilla, ”kertoja vuodessa” -muuttujille negatiivisella binomimallilla (Poisson-malli, jossa ylihajontaa korjataan) ja senttilitramuuttujien kyseessä ollessa normaaleilla regressiomalleilla. Alkoholinäyttökertojen jakautumisen muutosta yli annosmäärien testattiin Chi-toiseen testillä. Aikamuutoksen merkitsevyyttä testattiin toisaalta kunkin sukupuoli-ikäryhmän sisällä ja toisaalta testaamalla ikäryhmän ja ajan yhdysvaikutusta eli testaamalla, oliko aikamuutos erilainen eri ikäryhmissä. Koulutusryhmillä testaaminen tapahtui vastaavalla tavalla, mutta ikä (10-vuotisryhmissä) oli vakioitu.

Tulokset

Raittius ja alkoholinäyttön useus

Raittiiksi on tässä määritelty vastaajat, jotka eivät oman ilmoituksensa mukaan olleet juoneet yhtään annosta alkoholia haastattelua edeltäneiden 12 kuukauden aikana. Raittiiden osuus vaikuttaisi olevan pikemmin hieman lisääntynyt kuin vähentynyt 2000-luvulla, mutta muutos on liian pieni, että se voitaisiin varmuudella erottaa satunnaisvaihtelusta (muutos ei siis ole tilastollisesti merkitsevä; taulukko 2). Suurin hyppäys on nuorilla miehillä, joilla raittiiden osuus olikin vuoden 2000 aineistossa erityisen alhainen. Taulukon ulkopuolelta voidaan mainita, että raittiuden kasvu oli erityisen suurta alaikäisillä miesvas-

taajilla (13 prosentista 29:ään), ja muilla nuorimman ikäluokan miehillä vaatimattomampi (neljästä kuuteen prosenttiin). Varttuneempien naisten pitkään jatkunut raittiuden aleneva trendi jatkui vielä 2000-luvulla. Miesten ja naisten raittiudessa ei enää ole aiempina vuosikymmeninä vallinnutta systemaattista eroa, ja vain vanhimmasryhmässä suurempi osa naisista kuin miehistä on raittiita.

Alkoholinäyttön useutta on taulukossa 2 kuvattu kahdella mittarilla, alkoholinäyttöä useammin kuin kerran viikossa käyttäneiden osuudella ja keskimääräisellä vuotuisella alkoholinäyttökertojen määrällä. Molemmilla mittareilla mitattuna muutokset alkoholinäyttön useudessa riippuivat voimakkaasti iästä niin, että nuorimmassa ryhmässä alkoholinäyttö harveni jonkin verran (vähentyminen ei ollut tilastollisesti merkitsevä), kun vanhimmassa ryhmässä sekä usein alkoholia kuluttavia että alkoholinäyttökertoja tuli roimasti lisää. 50–69-vuotiaiden naisten näyttökerrat lisääntyivät kolmesta kerrasta neljään kertaan kuukaudessa (37 ja 48 kertaa vuodessa) ja saman ikäisten miesten kuudesta kerrasta kahdeksaan kertaan kuukaudessa (75 ja 96 kertaa vuodessa).

Kerralla kulutetut alkoholimäärät

Kuinka paljon sitten juodaan silloin, kun alkoholinäyttöä käytetään? Onko vanhimman ikäryhmän näyttökertojen lukumäärän kasvu merkinnyt pien- vai suurkäyttökertojen lisääntymistä? Ja vaikka nuoremmassa ryhmässä näyttökertojen määrä ei ole olennaisesti muuttunut, onko niissä mahdollisesti tapahtunut siirtymistä pienkerroista suurkerroihin tai päinvastoin? Vastataksemme näihin kysymyksiin tarkastelemme kerralla käytettyjen alkoholimäärien jakautumista ja jakautuman muutoksia. Jakaumat saadaan sen pohjalta, että vuosina 2000 ja 2008 vastaajilta on kysytty, mitä alkoholinäyttöä ja kuinka paljon he joiivat haastattelua edeltäneiden seitsemän päivän näyttökertoilla. Vaikka tulos yksittäisen vastaajan kohdalla on hyvinkin satunnainen – yksi vastaaja on saattanut juoda enemmän kuin tavallisesti, toinen vähemmän – on tuloksena edustava otos siitä, millaisia kertamääriä alkoholia suomalaiset kuluttavat tavallisella syysviikolla missäkin ikä- ja sukupuoliryhmässä. Vastaukset on muunnettu ensin standardiannoksiksi ja sitten skaalattu vuosittaisiksi näyttökertojen lukumääräksi (esim. keskimääräinen 1–2 standardiannoksen näyttökertojen lukumäärä viikossa on kerrottu luvul-

Taulukko 2. Raittien osuus, useammin kuin kerran viikossa kuluttavien osuus ja keskimääräinen vuosittainen alkoholin käyttökertojen lukumäärä, sukupuolen ja iän mukaan vuosina 2000 ja 2008 **

Sukupuoli	Ikä	Raittiita %		Muutos		%		Useammin kuin viikottain kuluttavia, %		Muutos		%		Alkoholin käyttökertoja vuodessa		Muutos		%		
		2000	2008	2008	Muutos	2000	2008	2008	Muutos	2000	2008	2008	Muutos	2000	2008	2008	Muutos	2000	2008	2008
Naiset	15-29	8	8	0	5	9	9	-1	-5	34	32	-2	34	32	-2	-5				
	30-49	5	7	3	56	18	20	2	8	48	50	2	48	50	2	4				
	50-69	17	14	-3	-17	16	21	5	30	37	48	11*	37	48	11*	30				
Kaikki naiset	9	10	1	6	15	17	2	14	41	45	4	41	45	4	10	(p=0,04)				
Miehet	15-29	6	11	6*	99	27	24	-3	-10	62	57	-4	62	57	-4	-7				
	30-49	7	7	0	1	40	41	1	2	86	87	1	86	87	1	1				
	50-69	10	12	2	15	31	41	10*	32	75	96	20*	75	96	20*	27				
Kaikki miehet	8	10	2	29	34	37	3	8	76	82	6	76	82	6	8	(p=0,02)				
Kaikki	9	10	1	16	25	27	2	10	59	63	5*	59	63	5*	8	(p=0,03)				

* Ryhmän sisällä aikamuutos on tilastollisesti merkitsevä 5 %:n riskitasolla. Sulkeissa oleva p-arvo tarkoittaa tilastollista merkitsevyyttä ajan ja ikäryhmän interaktioli-
le sukupuolittain.

Jos p-arvo on pienempi kuin 0,05, voidaan pitää todennäköisenä, että ikäryhmien erilaiset muutosprosentit eivät johdu otantasattumasta.

** Tiedot on laskettu kaikille vastaajille. Raittiilla käyttökertoja on 0 vuodessa. Muutokset on laskettu pyöristämättömistä luvuista.

la 52) ja esitetty kuviossa 2. Standardiannosten laskemisessa oletettiin yhden annoksen sisältävän 1,5 senttilitraa puhdasta alkoholia. Se vastaa esimerkiksi pientä pulloa keskiolutta, 12 cl viiniä tai 4 cl väkeviä.

Sekä kaikilla miehillä yhteensä että kaikilla naisilla yhteensä (kuvio 2a) pätee, että mitä pienemmästä alkoholimäärästä on kyse, sitä useammin näitä määriä Suomessa juodaan. Toiseksi näemme, että miesten ja naisten ero on systemaattinen, mutta suhteellisen pieni ja tasainen. Oli kyseessä sitten 1–2 annoksen kerrat, joita miehet juovat keskimäärin 35 kertaa vuodessa tai vähintään 18 annoksen kerrat, joita miehet juovat keskimäärin noin viisi kertaa vuodessa (ja naiset eivät juuri lainkaan), naiset juovat näitä määriä keskimäärin noin viitisen kertaa vuodessa harvemmin kuin miehet.

Kuvioiden 2b–2d perusteella voidaan arvioida, kuinka juomiskertojen jakautuminen suhteessa juotujen määriin riippuu iästä. Kaikkein selkein kontrasti on nuorimpien ja vanhimpien välillä pien- ja suurkäyttökertojen lukumäärän välisessä suhteessa. Vanhimmassa ikäryhmässä alkoholinkäyttökerrat jakautuvat erittäin epätasaisesti alkoholimäärien mukaan niin, että pienkäyttökertoja on hyvin paljon suhteessa suurempien alkoholimäärien käyttökertoihin, ja pienkäyttökertoja on tässä ikäryhmässä ylipäättään selvästi enemmän kuin muissa ikäryhmissä. Nuorimmassa ikäryhmässä käyttökerrat taas jakautuvat hyvin tasaisesti käytetyn alkoholimäärän suhteen. Heillä on erittäin paljon käyttökertoja, jolloin on juotu hyvin suuria määriä eli miehillä vaikkapa 13 annosta ja naisilla kahdeksan annosta, suhteessa siihen, kuinka usein – tai ennemminkin kuinka harvoin – pienkäyttökertoja esiintyy. Suurimpia annosmääriä juodaankin useimmin juuri nuorimmassa ikäryhmässä. Keskimäinen ikäryhmä sijoittuu kerralla käytettyjen alkoholimäärien juomisen osalta nuorimpien ja vanhimpien välimaastoon.

Muutokset kulutettujen määrien jakautumisessa vuosien 2000 ja 2008 välillä ovat vähäisiä suhteessa eroihin, joita esiintyy sukupuolten välillä ja eri alkoholimäärien juomisen välillä, joten niitä on vaikea erottaa kuviossa 2. Joiltakin osin jakaumamuutokset kuitenkin erottuivat satunnaisvaihtelusta. Naisten kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä, joissa kulutuskertojen kokonaismäärä ei lisääntynyt, on tapahtunut selkeä siirtymä siten, että pienkäyttökertoja oli vähemmän vuonna 2008 kuin vuonna 2000, mutta suurkäyttökerto-

ja enemmän: vähintään kahdeksan annoksen kertoja on vuoden 2008 aineistossa sekä 15–29-vuotiailla että 30–49-vuotiailla naisilla 70 prosenttia enemmän kuin vuonna 2000 (jakauman muutos oli tilastollisesti merkittävä vain nuorimmassa ikäryhmässä ja naisilla yhteensä). Myös vanhimmissa naisilla, joilla kulutuskertojen kokonaismäärä siis lisääntyi merkittävästi, on viitteitä samansuuntaisesta siirtymästä: 1–2 annoksen kertoja on hieman aiempaa vähemmän ja suurempia määriä enemmän. Kun lasketaan annosmäärien keskiarvo kaikista haastatteluista edeltäneen seitsemän päivän käyttökertoista, keskiarvo on lisääntynyt kaikissa kolmessa ikäryhmässä 21–38 prosenttia, ja se oli vuonna 2008 nuorimmilla 5,2 annosta, keskimmaisessa ikäryhmässä 3,8 annosta ja vanhimmissa 2,7 annosta.

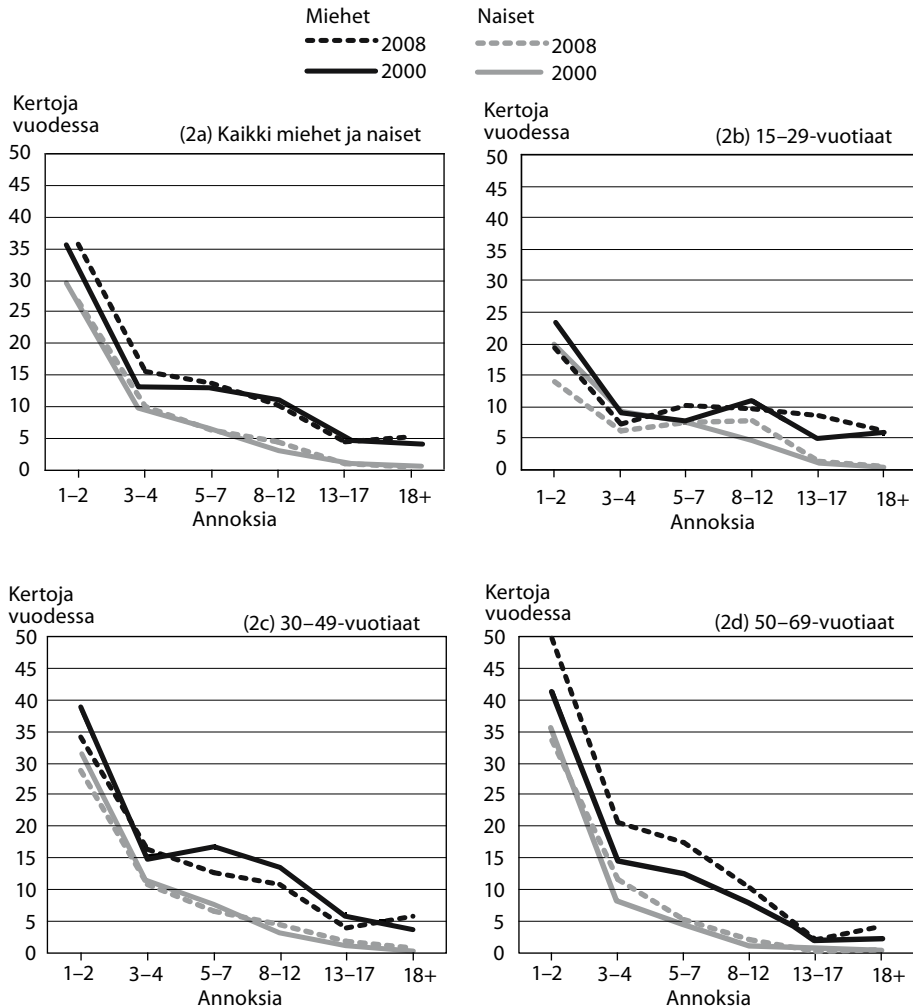
Suunta on sama myös 15–29-vuotiailla miehillä, joilla käyttökertojen kokonaismäärä ei muuttunut. Vähintään kahdeksan annoksen juomiskerrat lisääntyivät 14 prosentilla, ja annosmäärien keskiarvo lisääntyi yhdellä annoksella (7,8 annosta vuonna 2008; p-arvo jakaumamuutokselle = 0,07). 30–49-vuotiailla miehillä käyttökerrat ovat vähentyneet lähes kaikilla annostasoilla, mutta annosmäärien keskiarvo on pysynyt suurin piirtein samana (5,6 annosta vuonna 2008). Vanhimmassa ikäryhmän miehet ovat juoneet lähes kaikkia alkoholimääriä useammin kuin vuonna 2000. Annosmäärien arvioitu keskiarvo lisääntyi heillä kymmenisen prosenttia (4,7 annosta vuonna 2008; p-arvo jakaumamuutokselle = 0,75).

Kun verrataan edellä annettuja annosmäärien keskiarvoja väestöryhmittäin, saadaan kiinnostava tulos: nuorimmat naiset kuluttivat vuonna 2008 keskimäärin enemmän alkoholia käyttökertaa kohti kuin vanhimman ikäryhmän miehet (5,2 vs. 4,7 annosta).

Vastaajilta kysyttiin myös, mikä on suurin määrä alkoholia, jonka he ovat yhden päivän aikana juoneet haastattelua edeltäneinä 12 kuukautena¹. Vuonna 2008 maksimimäärien keskiarvot miesten ikäryhmissä nuorimmasta vanhimpaan olivat 16, 15 ja 10 annosta ja miehillä yhteensä 13 annosta. Naisilla vastaavat maksimimäärien keskiarvot olivat 9, 7 ja 5 annosta ja naisilla yhteensä 7 annosta. Järjestimme vastaukset vielä pie-

1. Vastaajilla oli käytössään annoskortit, joiden avulla eri alkoholijuomien annosmääriä saattoi yhtenäisesti arvioida.

Kuvio 2. Keskimääräinen vuosittainen alkoholin käyttökertojen määrä¹, jolloin on juotu eri annosmääriä (1–2, 3–4, 5–7, 8–12, 13–17 ja 18 tai enemmän annosta kerralla). Alkoholia käyttävät miehet ja naiset vuosina 2000 ja 2008 ikäryhmittäin

1. Arviot määristä perustuvat vastaajien ilmoittamiin haastattelua edeltäneiden seitsemän päivän alkoholin käyttökertoihin

nimmistä suurimpaan ja erotimme suuremmasta päästä kymmenen prosenttia vastaajista, jotka olivat raportoineet suurimpia kerta-annoksia. Miesten ikäryhmissä nuorimmasta vanhimpaan nämä suurimpia kertamääriä kuluttaneiden kymmenekseen kuuluvat vastaajat olivat juoneet haastattelua edeltävän vuoden aikana ainakin kerran vähintään 27, 24 ja 20 annosta (miehillä yhteensä 24). Naisten suurimpia määriä juonut kymmenys raportoi juoneensa vähintään 15, 13 ja 9 annosta (naisilla yhteensä 13). Vertailutietona mainittakoon, että yksi puolen litran koskenkorvapullo sisältää 12,5 annosta alkoholia, suurinpiirtein

saman kuin 12 keskiolutpullon ”mäyräkoira”, ja yksi viinipullo on noin 6 alkoholiannosta. Maksimimäärissä ei tapahtunut olennaista muutosta vuosien 2000 ja 2008 välillä.

Vuosikulutus ja suurkanuttajien osuus

Vuosikulutuksen litramäärässä, joka esitetään taulukossa 3, yhdistyvät alkoholinkäytön useuden ja kertakulutussuureiden vaikutukset. Taulukon 3 vuosikulutus perustuu kysymyksiin eri juomalajien (olut, siideri & long drink -juomat, viini, väkevät) käytön useudesta ja juomalajikohtaisesta tavanomaisesta kerralla käytetystä mää-

rästä. Vuosikulutuksella on hyvin vino jakauma: vuonna 2008 väestön eniten kuluttava kymmenes käytti 52 prosenttia kaikesta alkoholista, vuonna 2000 osuus oli 49 prosenttia. Yksittäiset erityisen suuret vuosikulutusarvot saattavat heiluttaa keskiarvoja, ja siksi taulukossa on annettu myös mediaanikulutus eli kulutuksen mukaan järjestykseen asetetun vastaajajoukon keskimmäisen vastaajan vuosikulutus.

Sekä keskiarvoihin että mediaaneihin perustuvat tulokset 2000-luvun muutoksista ovat olennaiselta osaltaan samat: 50–69-vuotiaiden ikäryhmän käyttämän alkoholin määrä on lisääntynyt huomasti, naisilla kolmanneksella ja miehillä yli 40 prosentilla. Vastauksien tarkkaan litramäärään ei ole syytä kiinnittää huomiota, kun tiedetään vastausten keskimäärin olevan melkoisia aliarvioita, mutta aika- ja ryhmävertailut ovat silti mielekkäitä. Miehillä vanhin ikäryhmä kuroi 2000-luvulla kiinni muiden ikäryhmien korkeamman kulutustason, kun taas naisten vanhimmassa ikäryhmässä kulutetaan yhä selvästi vähemmän alkoholia kuin kahdessa nuoremassa ikäryhmässä. Vuosikulutuksessa esiintyy juojien välillä erittäin suurta vaihtelua, mikä näkyy siinä, että melko suuretkaan suhteelliset muutokset keskiarvoissa tai mediaaneissa eivät ole tilastollisesti merkitseviä muissa kuin vanhimmassa ikäryhmässä. Se, että iän ja ajan yhdysvaikutus ei ole tilastollisesti merkitsevä miehillä eikä naisilla, tarkoittaa, että havaittu ikäryhmien välinen ero vuosikulutuksen muutoksessa voisi syntyä myös otantasattuman tuloksena.

Taulukon 3 mukaan alkoholin kulutus lisääntyi 2000-luvulla miehillä ja naisilla koko lailla samassa suhteessa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että naisten kuluttama osuus kaikesta Suomessa juodusta alkoholista pysyi vuosina 2000 ja 2008 kutakuinkin samana. Taulukossa 3 käytetyn vuosikulutusmittarin mukaan laskettuna naisten kulutusosuus oli molempina vuosina 25 prosenttia. Jos osuus lasketaan haastattelua edeltäneen seitsemän päivän kulutuksesta, kasvoi osuus 25 prosentista 27 prosenttiin.

Suurkuluttajiksi määritellään tässä tutkimuksessa ne, joiden alkoholin vuosikulutus ylitti tason, joka vastaa miehillä 24 annosta viikossa ja naisilla 16 annosta viikossa. Kun kulutus keskimäärin tulee aliarvioiduksi, on syytä uskoa myös suurkuluttajien osuuksien olevan aliarvioita. Naisilla tulos on tässäkin se, että nuorimmassa vas-

taajaryhmässä kasvun sijasta on enemmän laskea, kun taas vanhemmilla vastaajilla suurkuluttajien osuuden kasvu on hyvin selvä, esimerkiksi vanhimmassa ryhmässä 0,3 prosentista 1,5 prosenttiin (taulukko 3). Miehillä arviot suukuluttajien osuudesta kasvoivat sekä nuorimmassa että vanhimmassa ikäryhmässä. Suurkuluttajien lukumäärät ovat kuitenkin liian pieniä, jotta niiden suhteellisesti suuretkaan muutokset olisivat tämän kokoisessa aineistossa tilastollisesti merkitseviä, eli vastaajien tulosten yleistettävyyden koko kohdeväestöä koskevaksi on kyseenalaista. Vastaavat tulokset muutoksen ikäryhmittäisistä eroista saatiin myös matalammalla suurkulutuksen rajalla (10 litraa vuodessa eli n. 13 annosta viikossa), jolloin vanhimman miesryhmän muutos oli tilastollisesti merkitsevä.

Varttuneiden ikäluokkien kulutuksen kasvu: kohorttivaikutusta vain?

Sotien jälkeen syntyneitä suuria ikäluokkia on kutsuttu märeksi sukupolveksi (Sulkunen 1981), ja edeltäviä sukupolvia voidaan pitää ”kuivana” sukupolvena. Jos kohdeväestömme jaetaan kahdeksanvuotiskohortteihin syntymävuoden mukaan, ovat vuosina 1946–1953 syntyneet suurten ikäluokkien kohortin edustajat olleet vuonna 2000 (tai juomapatatutkimuksen otoksen ikämäärittelyn mukaan edellisen vuoden 1999 lopussa) 46–53-vuotiaita ja vuonna 2008 54–62-vuotiaita. Kuinka suurelta osin tämä määrän sukupolven siirtyminen kokonaisuudessaan meidän tarkastelumme vanhimpaan ikäluokkaan voi selittää havaitsemiamme varttuneiden korkeita kasvulukuja? Toisin sanoen, voivatko kasvulu-vut johtua vain kohorttivaikutuksesta, joka näyt-täytyy, kun vertaamme saman ikäryhmän nimisä eri sukupolvien edustajia?

Kohorttien vaihtumisen vaikutus voidaan sulkea pois, kun verrataan tietyn kahdeksanvuotiskohortin ikääntymisen vaikutusta alkoholinkäyttöön 1990-luvulla (1992–2000) ja seuraavan kahdeksanvuotiskohortin alkoholinkäytön muutosta samassa iässä 2000-luvulla (2000–2008). Esimerkiksi kun vuosina 1930–1937 syntyneet miehet vanhenivat 1990-luvulla 54–61-vuotiaista 62–69-vuotiaiksi, heidän kulutuksensa väheni aineistossamme 0,4 litralla. Kun seuraava kahdeksanvuotiskohortti (vuosina 1938–1945 syntyneet) vanheni saman ikävälillä 2000-luvulla, heidän kulutuksensa kasvoi 1,7 litraa. 2000-luvulla, halvempien hintojen vauraassa Suomessa kuusi-

Taulukko 3. Vuosikulutuksen keskiarvo ja mediaani litroina 100-prosenttista alkoholia sekä suurkuluttajien osuus vuosina 2000 ja 2008**

Suku- puoli	Ikä	Keskiarvo		Muutos, %		Mediaani		Suurkuluttajien osuus		
		2000	2008	2008	Muutos, %	2000	2008	2000	2008	Muutos, %
Naiset	15-29	1,9	2,1	11		1,0	1,0	1,2	0,3	-73
	30-49	2,2	2,4	11		1,0	1,0	1,6	2,5	60
	50-69	1,3	1,7	35*		0,4	0,5	0,3	1,5	429
Kaikki naiset		1,8	2,1	15	(p=0,81)	0,8	0,8	1,1	1,6	50
Miehet	15-29	6,0	6,0	0		4,0	3,4	5,1	6,4	25
	30-49	6,0	6,3	6		3,5	3,8	5,3	5,7	7
	50-69	4,4	6,3	44*		1,9	3,1	4,7	7,3	55
Kaikki miehet		5,5	6,3	13	(p=0,10)	3,1	3,5	5,1	6,4	27
Kaikki		3,7	4,2	14*		1,5	1,7	3,1	4,0	31

* Ryhmän sisällä aikamuutos on tilastollisesti merkitsevä 5 %:n riskitasolla. Mediaania on testattu ei-parametrisella Wilcoxon-Mann-Whitney-testillä. Sulkeissa oleva p-arvo tarkoittaa tilastollista merkitsevyyttä ajan ja ikäryhmän interaktiolle sukupuolittain. Interaktiota ei ole testattu mediaanille.

** Tiedot on laskettu kaikille vastaajille. Raittiilla vuosikulutus = 0 litraa. Muutokset on laskettu pyöristämättömistä luvuista.

kymppisten alkoholinkulutus on siis muuttunut aivan eri tavalla kuin edellisellä kohortilla samassa iässä 1990-luvulla.

Vastaava tulos saatiin ikääntymisen erilaisesta vaikutuksesta eri kohorteilla 1990- ja 2000-luvulla kaikissa kolmessa miesten vanhimmassa kahdeksanvuotiskäryryhmässä eli heidän vanheksaan 38–45 vuoden iästä 46–53 vuoden ikään ja 46–53 vuoden iästä 54–61 vuoden ikään. Keskimäärin näissä kolmessa ikäryhmässä 1990-luvulla miesten kohorttien sisäinen muutos oli –0,9 litraa ja 2000-luvulla +1,2 litraa. Sen sijaan kolmessa nuoremmassa kahdeksanvuotiskäryryhmässä (lähtöpisteessä 15–21-, 22–29- ja 30–37-vuotiaat) vanhenemisen vaikutus oli eri kohorteilla (eri vuosikymmeninä) melko samanlainen: keskimäärin +0,9 1990-luvulla ja +0,6 litraa 2000-luvulla.

Naisilla tulos oli samansuuntainen: kahdessa kolmesta vanhimmasta kahdeksanvuotiskäryryhmästä muutos oli selvästi suurempi 2000-luvulla kuin 1990-luvulla (mutta ei 1938–1945 syntyneillä, joilla kasvua oli jo 1990-luvulla), ja nuoremmilla muutokset olivat 1990-luvulla samantyyppiset kuin 2000-luvulla. Erityisesti naisilla on kuitenkin näkyvissä myös selvä kohorttivaikutus. Vuosina 1930–1937, 1938–1945 ja 1946–1953 syntyneiden syntymäkohorttien välillä on suuri ero niin, että samassa iässä nuorempi kohortti on aina käyttänyt huomattavasti enemmän alkoholia kuin vanhempi.

Juomalajit

Vuonna 2004 väkevien verotus ja hinnat laskivat eniten. Siitä huolimatta 2000-luvulla suhteellisesti eniten on lisääntynyt viinin kulutus. Tilastoiduissa, 100-prosenttisena alkoholina asukasta kohti lasketuissa kulutusluvuissa vuosien 2000 ja 2008 välinen kasvuprosentti oli oluella 10 prosenttia, siidereillä ja long drink -juomilla 31 prosenttia, viineillä 51 prosenttia ja väkevillä 23 prosenttia. Vuoden 2003 jälkeen lisääntyneestä alkoholien tilastoimattomasta tuonnista iso osa on väkeviä, minkä huomioiminen suurentaisi väkevien kasvuprosenttia. Viineissä kasvu kohdistui lähes kokonaan mietoihin viineihin siitä huolimatta, että väkevien viinien verotus laskee mietojen viinien verotusta enemmän (Österberg & Mäkelä, P. 2008). Seuraavassa katsomme, miten kulutuksen kasvu näkyy väestön eri osaryhmissä juomalajeittain toisaalta käyttökertojen vuosittaisessa lukumäärässä (taulukko 4a) ja toisaalta kulute-

tussa vuotuisessa litramäärässä 100-prosenttisena alkoholina (taulukko 4b).

Eri juomalajien käyttökertojen lukumäärästä suurimmat kasvuluvut saatiin toisaalta siidereille ja long drink -juomille ja toisaalta viineille (taulukko 4a), eli haastatteluaineisto myötäilee tässä tilastoista saatua kuvaa. Suurimmat kasvuprosentit löytyvät jälleen vanhimmista ikäryhmistä, mutta viininjuontikerrat ovat lisääntyneet huomattavan paljon myös nuoremmassa ikäryhmässä, etenkin naisilla. Näiden juomien vuosikulutuksen litramäärät (taulukko 4b) antavat samansuuntaisia tuloksia.

Oluen kulutus ei ole juomatapatutkimukseen vastanneilla lisääntynyt, kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä se on saattanut jopa vähentyä (taulukot 4a ja 4b). Vuonna 2008 saatiin oluen kulutukselle vuotta 2000 suuremmat estimaatit vain vanhimmassa ikäryhmässä. Väkevien kulutuksen kasvusta ei saatu tilastollisesti merkitseviä tuloksia, mutta piste-estimaattien perusteella väkeviä ovat ehkä ryhtyneet käyttämään entistä useammin ja enemmän erityisesti 50–69-vuotiaat miehet. 15–29-vuotiaiden naisten väkevien käytön muutoksesta saadaan eri kuva, jos katsotaan käytön useutta (taulukko 4a – ei muutosta) tai juotuja litramääriä (taulukko 4b – jonkin verran kasvua). Ero saattaa johtua satunnaisvaihtelusta, mutta jos se on todellista, se tarkoittaisi, että nuoret naiset ovat väkeviä juodessaan alkaneet juoda suurempia määriä kerralla.

Vaikka miehet juovat alkoholia naisia enemmän lähes joka mittarilla mitattuna, siiderien ja long drink -juomien sekä viinien juomisen useudessa ei naisten ja miesten välillä ole eroa, ja miesten juomat litramäärätkin ovat näiden juomien osalta vain vähän naisten juomia litramääriä korkeammat. Oluessa ja väkevissä sukupuolierot taas ovat hyvin suuret sekä juomisen useuden että juotujen litramäärien osalta.

Eri juomalajeja vertaillen on syytä huomioida, että väkevien kulutusta aliarvioidaan muita juomia enemmän. Kun vuoden 2008 juomatapatutkimuksessa muiden alkoholijuomien myynnistä tuli esiin 35–40 prosenttia, oli vastaava osuus väkevillä juomilla 27 prosenttia. Taulukon 4b kaikkien suomalaisten 15–69-vuotiaiden juoman viinien 0,8 litran voisi siis kertoa kolmella kun väkevien 0,9:n voisi kertoa neljällä todellisiin keskiarvoihin pääsemiseksi. Tästä juomalajien vertailun epävarmuudesta huolimatta on houkuttavaa verrata viinien ja väkevien juomisen useutta

Taulukko 4a. Juomalajittainen kuluskertojen vuosittaisen lukumäärän keskiarvo vuonna 2008, ja siinä tapahtunut muutos (%) vuodesta 2000 vuoteen 2008**

Sukuoli	Ikä	VÄKEVÄT		OLUT		SIIDERI		VIINI	
		Kertaa	Muutos, %	Kertaa	Muutos, %	Kertaa	Muutos, %	Kertaa	Muutos, %
Naiset	15-29	5	-1	10	-18	16	-1	11	37*
	30-49	5	-20*	20	-22*	15	16	24	33*
	50-69	8	5	18	5	9	30*	24	45*
Kaikki naiset		6	-5	17	-14*	13	11	21	38*
Miehet	15-29	10	4	45	-11	17	-3	11	17
	30-49	18	13	63	-12	14	49	23	20
	50-69	28	15	64	18	11	49	27	88*
Kaikki miehet		20	15*	59	-4	14	26*	21	40*
Kaikki		13	10*	38	-6	14	18	21	39*

Taulukko 4b. Juomalajittaisen vuosikulutuksen keskiarvo litroina 100-prosenttista alkoholia vuonna 2008 ja siinä tapahtunut muutos (%) vuodesta 2000 vuoteen 2008**

Sukuoli	Ikä	VÄKEVÄT		OLUT		SIIDERI		VIINI	
		Litraa	Muutos, %	Litraa	Muutos, %	Litraa	Muutos, %	Litraa	Muutos, %
Naiset	15-29	0,3	17	0,6	-6	0,9	0	0,4	52*
	30-49	0,2	-25	0,8	-10	0,5	17	0,9	56*
	50-69	0,2	-10	0,5	35	0,2	37	0,7	51*
Kaikki naiset		0,2	-11	0,7	-3	0,5	7	0,7	53*
Miehet	15-29	0,7	6	3,9	-1	0,9	-15	0,4	38
	30-49	1,4	8	3,3	-5	0,6	54	1,1	22
	50-69	2,2	39	2,7	34	0,3	69	1,1	78*
Kaikki miehet		1,5	23	3,3	3	0,6	11	0,9	41**
Kaikki		0,9	17	2,0	2	0,5	9	0,8	46*

* Ryhmän sisällä aikamuutos on tilastollisesti merkitsevä 5 %:n riskitasolla. 4b. mitkään aika-ikä-interaktiot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

** Tiedot on laskettu kaikille vastaajille. Raitilla käyttökertoja on 0 vuodessa ja juotu määrä on 0 litraa. Muutokset on laskettu pyöristämättömistä luvuista.

keskenään: vuoden 2008 tutkimuksessa vastaajat ilmoittivat juoneensa viinejä keskimäärin 21 kertaa ja väkeviä 13 kertaa vuodessa. Vaikka erilaiset kattavuusprosentit tarkoittavat, että todelliset erot eivät ole näin suuret, Suomessa todennäköisesti juodaan viinejä jo useammin kuin väkeviä.

Koulutusryhmät

Raittiuden yleistyminen ei ollut missään koulutusryhmässä tilastollisesti merkitsevää, vaikka tässä vastaajajoukossa esimerkiksi alimman koulutusryhmän naisilla raittiiden osuus lisääntyikin lähes puolella (taulukko 5). Alkoholin käyttökertojen lukumäärä, vuosikulutus ja suurkulutuskertojen lukumäärä lisääntyivät naisilla selvästi eniten alimmassa koulutusryhmässä, miehillä kahdessa alimmassa koulutusryhmässä (muutokset olivat tilastollisesti merkitseviä vain alimmassa koulutusryhmässä). Alimman koulutustason naisilla on ilmeisesti tapahtunut ryhmän sisäistä eriytymistä kulutuksessa: toisaalta alkoholia juomattomien määrä on saattanut lisääntyä, ja toisaalta ne, jotka juovat, juovat entistä enemmän. Miehillä koulutusryhmien erot vuosikulutuksessa ja suurkulutuskertojen lukumäärässä ovat revenneet niin, että alemmilla koulutustasoilla juodaan nykyisin selvästi enemmän ja selvästi useammin suuria kertamääriä. Naisilla koulutusryhmien kehityssuunnat ovat aivan samanlaiset kuin miehillä, mutta erilaisesta lähtötilanteesta johtuen koulutusryhmien väliset erot eivät naisilla vuonna 2008 olleet yhtä suuret kuin miehillä.

Keskustelu

Tämän artikkelin empiirisen analyysin tavoitteena oli tutkia, mitä on tapahtunut alkoholin käyttötavoille vuosien 2000 ja 2008 välillä väestön keskikulutuksen lisääntyessä 17 prosentilla ja miten muutokset näkyvät miehillä ja naisilla sekä eri ikä- ja koulutusryhmissä.

Varttuneet ja nuoremmat – muutosta ja muuttumattomuutta

Aiempien juomatapatutkimusten välisiä muutoksia analysoitaessa on ollut mielekäästä kysyä, missä määrin muutos on johtunut muutoksesta alkoholin käyttäjien määrässä (tai raittiudessa), missä määrin muutoksesta alkoholin käytön useudessa ja missä määrin muutoksista juoduissa kertamäärissä (Simpura 1985b). 2000-luvun tuloksia ti-

vistettäessä tämä ei ole ollut mielekäs lähtökohta, sillä lisääntyneen kulutuksen muutosvoima ei ole ollut mikään näistä kolmesta tekijästä, vaan varttunut sukupolvi.

Alkoholinkäyttötapojen muutos erityisesti juuri varttuneessa ikäryhmässä tuli esiin lähes joka mittarilla mitattuna. Alkoholin käyttökertojen määrä lisääntyi heillä kolmanneksella ja kaikkien juomalajien juominen lisääntyi huomattavasti siten, että vanhimman ikäryhmän vuosikulutus on nyt miehillä noussut nuorempien ikäryhmien kulutuksen tasolle ja naisillakin ikäryhmien ero on kaventunut. Vaikka vanhimman ikäryhmän keskimääräinen käyttökerralla juotu alkoholimääräkin kasvoi jonkin verran, ei juotujen kertamäärien jakaumassa kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevää muutosta. Tämä tarkoittaa, että käyttökertojen lukumäärä lisääntyi lähes riippumatta kerralla käytetyn määrän tasosta, eli niin pien-, keski- kuin suurkulutuskerratkin lisääntyivät. Varttuneiden juomatapa ei siis tästä näkökulmasta ole muuttunut olennaisesti, vaan muutoksen luonnetta voisi kuvata sanapärillä ”enemmän samaa”.

Tuloksemme tukevat Kansanterveyslaitoksen (nyk. THL) vuosittaisten aikuisväestön terveyskäyttäytymistutkimusten tuloksia. Niiden mukaan vanhin, vielä 1990-luvun alussa selvästi vähiten alkoholia käyttänyt 55–64-vuotiaiden ikäryhmä on kasvattanut kulutustaan niin, että se on nykyisin lähes nuorempien ikäryhmien tasolla (Helakorpi & al. 2007a). Olemassaolevan tiedon valossa ei olekaan ihme, että alkoholin käytöstä aiheutuvat vakavat haitat ovat viime aikoina lisääntyneet nimenomaan väestön vanhemmissa osissa: alkoholisairauksien sairaalahoidot ovat 2000-luvulla lisääntyneet (alle 15-vuotiaiden lisäksi) vain yli 55-vuotiailla (Päihdetilastolliset vuosikirjat), ja alkoholitauteihin ja alkoholimyrkytykseen kuolleisuus on lisääntynyt eniten yli 50-vuotiailla eikä lainkaan alle 35-vuotiailla miehillä (Herttua & al. 2008).

Varttuneen ikäpolven alkoholinkulutuksen ja siihen liittyvien haittojen lisäys 2000-luvulla ei ole ollut seurausta vain vuoden 2004 veronalennuksesta, vaan se on jatkumoa aiemmalle kehitykselle. Kimmo Herttua kollegoineen (2007) on osoittanut, että alkoholikuolleisuuteen on syntynyt kuilu alle ja yli 45-vuotiaiden välille 1990-luvun aikana ja 2000-luvun alussa, kun nuoremmassa matalamman alkoholikuolleisuuden ryhmissä kuolleisuus on lähtenyt vähenemään ja van-

Taulukko 5. Ikävakiointu raittiiden osuus, vuosittaisen kulutustiheyden keskiarvo, vuosikulutuksen keskiarvo ja 5+ (naiset) ja 8+ (miehet) annoksen kulutus-kertojen lukumäärä vuosina 2000 ja 2008 sukupuolen ja koulutuksen mukaan 25–69-vuotiailla **

Suku- puoli	Koulutus	Vastaajien lukumäärä v. 2000***	Raittiiden osuus		Kulutustiheys, kertoja vuodessa		Vuosikulutus litraa vuodessa		5+ (Naiset) / 8+ (Miehet) annoksen kerto- ja vuodessa						
			2000	2008	Muutos, %	2000	2008	Muutos, %	2000	2008	Muutos, %				
Naiset	Alin	225	14	21	45	33	42	26	1,5	2,5	66	8	18	125*	
	Keski	294	9	7	-20	40	48	22	1,6	2,1	29	8	10	19	
	Ylin	275	6	8	23	50	53	6	1,8	2,0	11	7	9	19	
Miehet	Alin	236	13	11	-13	68	81	19	(p=0,91)	6,0	8,2	36	21	28	34*
	Keski	317	7	9	38	75	86	15	(p=0,49)	5,0	6,2	24	14	18	28
	Ylin	238	7	5	-22	99	97	-2	(p=0,22)	5,3	5,6	5	18	14	-20
															(p=0,08)

* Ryhmän sisällä aikamuutos on tilastollisesti merkitsevä 5 %:n riskitasolla. Sulkeissa oleva p-arvo tarkoittaa tilastollista merkitsevyyttä ajan ja koulutuksen interaktille sukupuolittain.

** Tiedot on laskettu kaikille vastaajille. Raittiilla käyttökertoja on 0 vuodessa ja juotu määrä on 0 litraa. Muutokset on laskettu pyöristämättömistä luvuista.

*** Vuonna 2008 vastaajamäärät olivat suurempia joka luokassa.

hemmissä ryhmissä ennestään korkea kuolleisuus on noussut jyrkästi. Vuoden 2004 veronalennukset entisestään vauhdittivat tätä ikäryhmien erkanemista (Herttua & al. 2008).

Tavoitteenamme ei tässä artikkelissa ollut tehdä varsinaista kohorttianalyysejä, mutta tekemämme yksinkertaiset kuvailevat analyysit osoittavat, että varttuneiden kulutuksen kasvussa ei ole kyse vain määrän sukupolven ikääntymisestä ja kuivan sukupolven siirtymisestä 15–69-vuoden ikävälin ulkopuolelle, vaan 2000-luvulla yli 50-vuotiaat ovat muuttaneet kulutustaan aivan eri tavalla, kuin mitä aiemmin tapahtui samassa iässä. Voimme esittää vain arvailuja siitä, miksi juuri varttuneet ikäpolvet ovat muuttaneet alkoholinkäyttötapojaan. Varttuneella ikäpolvella on tyypillisesti enemmän vapaa-aikaa kuin nuoremmalla työ- ja perhe-elämän ”ruuhkavuosia” potevalla ikäpolvella, ja nykyinen varttunut sukupolvi on tottunut viettämään vapaa-aikaansa ja sosiaalista elämäänsä lasin äärellä. Mikä olennaisinta, 2000-luvulla tähän on ollut aiempaa paremmat taloudelliset mahdollisuudet, mikä on johtanut juomisen ”enemmän samaa” -tyyppiseen kasvuun.

Tässä varttuneen ikäryhmän kulutuksen kasvussa taloudellisen saatavuuden parantuessa ei ole sinällään mitään erityisen ihmeellistä, vaan muutos on juuri sen suuntainen, kuin alkoholitutkijat ovat odottaneet. Siinä mielessä varttuneiden kulutuksen muutos edustaa muuttumattomuutta: he noudattavat vuosikymmenien havaintojen pohjalta johdettua mallia, jonka mukaan taloudellinen saatavuus on keskeinen kulutustasoa ohjaava tekijä (vrt. Bruun & al. 1975). Suurempi kysymys ovatkin nuoremmat ikäluokat. Jokin tärkeä heidän kulutustasoaan ohjaava tekijä on muuttunut, kun taloudellisen saatavuuden paraneminen ei ole kulutusta ainakaan olennaisesti lisännyt. Tanskassa ja Ruotsissa on samoja kysymyksiä pohdittu saturaatio-käsitteen avulla (Room & al., painossa). Nuoria koskevista tuloksista voisi lukea orastavaa alkoholikulttuurin muutosta maltillisempaan suuntaan. Toisaalta tuloksemme osoittavat, ettei tämä tulkinta ole ongelmaton: pienkulutuskertoja esiintyy nimenomaan vanhemmissa ikäryhmissä, ja ainakin nuorimmassa meidän tutkimuksemme ikäryhmistä (15–29-vuotiaat) alkoholin käyttökertojen painopiste on siirtynyt ennemminkin suurempien kerta-annosten suuntaan. Nuorten kulutustrendien taustalla vaikuttavista tekijöistä kaivattaisiin lisätutkimusta.

Nuorten tuloksia voidaan vielä verrata muihin 2000-luvun nuorten alkoholinkäytön trendejä koskeviin tutkimustuloksiin. Koululaisaineistojen perusteella tiedämme, että 2000-luvulla nuorten raittius on merkittävästi yleistynyt ja humalajuominen vähentynyt, eivätkä vuoden 2004 veronalennukset pysäyttäneet tätä suotuisaa kehitystä (Rimpelä, A. & al. 2007; Ahlström & al. 2008). Selvimpiä nämä muutokset ovat olleet alle 18-vuotiailla, mutta aivan viime vuosina myös 18-vuotiailla raittius on yleistynyt ja 18-vuotiailla tytöillä humalajuominen on vähentynyt. Tulostemme mukaan alaikäisten humalakulutuksen aleneva trendi ei ole ainakaan toistaiseksi ulottunut nuorten aikuisten pariin. Tiedämme kuitenkin alkoholin aiheuttamien vakavien terveyshaittojen olevan heillä vähenemässä. Tämä saattaa selittyä ikäluokan alkoholinkäyttökertojen vähenemisellä (vaikka tätä koskeva tulos ei ollutkaan tilastollisesti merkitsevä), haittoja kun syntyy muustakin alkoholinkäytöstä kuin vain humalakulutuksesta.

Yhtenäisyyttä ja eroavuutta

Vuoden 1968 juomatapatutkimuksen pohjalta voitiin tulkita, että sosiaaliryhmien kesken juomisessa vallitsee yhtenäiskulttuuri (Mäkelä, K. 1970b). Vaikka analyysimme onkin kattanut vain pienen osan alkoholikulttuurin koko kentästä, lienee turvallista päätellä, että viimeistään 2000-luvulla idea eri sosiaaliryhmien samanlaisesta alkoholikulttuurista on syytä haudata. Kulutuksen kasvu on ollut kaikkein voimakkainta alemmilla koulutustasosilla, ja on selvää, että nykyisin vähemmän koulutusta saaneet juovat enemmän ja ja erityisesti humaltuvat useammin kuin enemmän koulutusta saaneet väestöryhmät. Syy 2000-luvun suurempaan kulutuksen kasvuun alemmassa koulutusryhmässä lienee alkoholin taloudellisen saatavuuden helpottuminen, joka on ilmeisesti vaikuttanut voimakkaammin pienituloisempiin ryhmiin. Tulokset kulutuksen muutoksista vastaavat tältäkin osin aiempia tuloksia alkoholikuolleisuudesta, joka on vuoden 2003 jälkeen lisääntynyt enemmän alemmissa kuin ylemmissä sosiaaliryhmissä (Herttua & al. 2008). Tämä kehitys on vienyt yhä kauemmaksi tavoitteesta pienentää eri väestöryhmien välisiä terveyseroja Suomessa.

Juomatapatutkimuksissa näkynyt pitkän aikavälin trendi on ollut, että naisten alkoholinkulutus on kasvanut suhteellisesti (prosentuaalisesti)

miehiä voimakkaammin ja sukupuolten alkoholin linkäyttötavat ovat siten lähentyneet toisiaan. Yksi osoitin tästä on ollut se, että naisten kuluttama osuus kaikesta alkoholista on kasvanut niin, että kun se oli vuonna 1968 12 prosenttia, oli se vuoteen 2000 mennessä kasvanut jo 25 prosenttiin (Metso & al. 2002). Vuosien 2000 ja 2008 välillä naisten osuus kaikesta kulutetusta alkoholista ei enää merkittävästi lisääntynyt. Toisella kulutusmittarilla osuus lisääntyi 25 prosentista 27 prosenttiin, toisella mittarilla se pysyi 25 prosentissa: miehet juovat Suomessa keskimäärin noin kolme kertaa enemmän alkoholia kuin naiset. Naisten ja miesten 2000-luvun muutosten eroavuudesta voisi tuoda esiin sen, että naisilla enemmän kuin miehillä käyttökertojen jakauma oli siirtynyt suurkulutuskertojen suuntaan.

Muutostrendejä alkoholin käyttötavoissa

Raittiuden kehityksessä kohtasi 2000-luvulla kaksi trendiä. Uusi trendi on ollut raittiiden osuuden lisääntyminen etenkin nuorissa ikäryhmissä, josta koululaistutkimukset todistavat (Rimpelä, A. & al. 2007; Ahlström & al. 2008), ja se näkyi tässäkin tutkimuksessa raittiiden osuuden lisääntymisenä nuorimmilla miehillä. Tätä vanhempi, vähintäänkin 1900-luvun jälkipuoliskolla kehitystä hallinnut trendi vähensi raittiiden osuutta etenkin naisilla, joilla raittiiden osuudet olivat aiemmin huomattavan korkeat (Metso & al. 2002). Tämä vanhempi trendi oli vielä näkyvissä naisten vanhimmassa ikäryhmässä, jossa raittiiden osuus laski 17 prosentista 14 prosenttiin. Kyseessä lienee paljolti kohorttivaikutus, kun vuosien 2000 ja 2008 välillä kahdeksan uutta, nuorempaa vuosiluokkaa on korvannut vanhempia, 70 vuotta täytettyään tutkimuksen ikävälän ulkopuolelle joutuneita ”kuivia” vuosiluokkia. Tämä kehitys jatkuu vielä joidenkin vuosien ajan, mutta on lähes tiensä päässä, kun naisten ja miesten ero raittiudessa on kurottu kiinni, niin kuin nyt on jo tapahtunut nuoremmissa ikäryhmissä. Sukupuolieron häviäminen raittiudessa kertoo, että enää ei ole vallalla normia, jonka mukaan naisten tulisi pidättäytyä alkoholin käytöstä, vaan alkoholin linkäyttö sinänsä on naisille ja miehille yhtä sallittua. Tämä tarkoittanee, että vanha, jyrkän mustavalkoinen ambivalentti suhtautuminen alkoholiin, jota on pidetty leimallisena piirteenä perinteiselle pohjoismaistyyppiselle alkoholikulttuurille (Simpura & Partanen 1985), on ainakin osittain korvautunut nyanssoidummalla normistolla.

Suurten kerta-annosmäärien juomista on Suomessa pidetty perinteisenä ongelmana. Kun vastaajilta kysyttiin heidän edellisen vuoden aikana kuluttamaansa suurinta kerta-annosmäärää, he raportoivat hyvin suuria määriä. 10 prosenttia miehistä oli juonut kerralla vähintään 24 annosta, joka alkoholimäärältään vastaa noin kahta puolen litran pullollista koskenkorvaa. 10 prosenttia naisista oli juonut kerralla vähintään 13 annosta. Nuorilla määrät olivat vielä suurempia. Tällaiset määrät ovat fysiologisesti täysin mahdollisia ja myös uskottavia esimerkiksi pitkän ravintolaillan yhteydessä, varsinkin jos sitä edeltää pohjien otto ja/tai seuraa jatkot, tai vuorokauden annosmääränä ”karnevalistisessa” juomistilanteessa (vrt. Törrönen & Maunu 2006). Lienee kuitenkin turvallista olettaa, että kyselytutkimuksia vaivaava kulutusmäärien huomattava aliraportointi ei ainakaan samassa mitassa päde näihin lukuihin. Huolimatta siitä, että kyseessä on vastaajien vuoden maksimimäärä eikä säännöllisesti toistuva käyttötapa, merkitsevät tällaiset käyttömäärät esimerkiksi tapaturmien, seksuaalisen hyväksikäytön ja muiden akuuttien haittojen kannalta suurta riskiä. Vaikkei kansainvälistä vertailutietoa ole olemassa, on valistunut arvaus, että nämä määrät olisivat esimerkiksi eurooppalaisessa vertailussa hyvin korkeita. Niitä voidaan pitää yhtenä osoitimenä siitä, että raju humalajuominen on Suomessa yhä suhteellisen yleistä. ”Yleisyys” tässä ei tarkoita sitä, että tällainen raju humalajuominen olisi vallitseva juomatapa, vaan sitä, että suurtenkin kertakulutusmäärien juominen on merkittävä osalle suomalaisista tuttua joko oman henkilökohtaisen kokemuksen tai lähipiirin kautta.

2000-luvun muutoksia alkoholin käyttötavoissa voidaan verrata myös aiempien juomatapatutkimusten pohjalta raportoituun tuloksiin siitä, mitkä alkoholin käyttötapojen komponentit ovat milläkin kahdeksanvuotiskaudella muuttuneet. Vuosina 1968 ja 1969, kun uusi alkoholilaki toi mm. keskioluen elintarvikeliikkeisiin ja ravintoloita avattiin myös maaseudulle (Mäkelä, K. & al. 1981), keskikulutus lisääntyi puolella. Merkittävimmät tekijät kasvun takana olivat alkoholin käyttökertojen lisääntyminen sekä naisten raittiuden väheneminen. Vuosien 1969 ja 1976 välillä voimakkaasti lisääntyneen keskikulutuksen taas aiheutti etupäässä kertakulutusmäärien kasvu.

Vuosien 1976 ja 1984 välillä keskikulutus ei liiemmin muuttunut, eikä myöskään alkoholin käyttötapojen eri komponenteissa havaittu mer-

kittäviä muutoksia (Simpura 1985b). Vuoden 1992 aineistossa merkittävin muutos oli alkoholin käyttökertojen huomattava lisääntyminen, ja erityisesti lisääntymistä oli tapahtunut humalakertojen osalta. Myös naisten siirtymä raittiista juojiksi jatkui. (Paakkanen 1994.) Vuosien 1992 ja 2000 välillä muutokset olivat jälleen melko vähäisiä: käyttökertojen lukumäärä oli jonkin verran alentunut, ja raittiita naisia oli jälleen aiempaa vähemmän (Mustonen & al. 2001). 2000-luvulla keskikulutuksen kasvuun on tulostemme perusteella vaikuttanut etenkin vanhimman ikäryhmän käyttökertojen määrän kasvu ja jossakin määrin myös kertakulutשמäärien kasvu, etenkin naisilla. Raittiiden osuuden pieni lisääntyminen koko väestössä taas on ennemminkin ollut omiaan pitämään kulutuksen kasvua aisoissa.

Juomalajienkin osalta on nähtävissä 2000-luvulla kahden eri aikaperspektiivin muutostrendejä. Viinin kulutuksen lisääntyminen ei ole uusi ilmiö, vaan osa pitkää trendiä, joka alkoi jo 1950-luvulla ja joka on vain entisestään kiihtynyt 1990-luvun alun laman jälkeen. Viinin kulutus on yhä huomattavasti yleisempää yli kolmekymmenvuotiaassa väestössä kuin nuoremmilla, mutta erityisesti naisilla viinin kulutuksen huomattava kasvu 2000-luvulla koski kaikkia ikäryhmiä. Väkevien kulutus taas väheni 1990-luvun alkupuolella dramaattisesti, ja väkevien suuri hinnanalennus vuonna 2004 palautti noin puolet tästä vähentyneestä määrästä. Väkevien käytön kasvu 2000-luvulla koski erityisesti vanhimpia ikäryhmiä, mutta tuloksemme viittaavat siihen, että myös nuorimman ikäryhmän naiset ovat jossakin määrin voineet vaihtaa oluen ja siiderien kulutukseen väkevien kulutukseen.

Eri juomalajien erilaiset kattavuusprosentit vaikeuttavat juomalajikohtaista vertailua, mutta näyttää hyvin mahdolliselta, että suomalaisten juomalaseissa on nykyisin jo useammalla käyttökerralla viiniä kuin väkeviä. Puhtaaksi alkoholiksi muunnettuna väkeviä kuluu yhä litramääräisesti enemmän, mikä kertoo siitä, että keskimääräinen alkoholiannosten lukumäärä on pienempi viiniä kuin väkeviä juotaessa.

Aineiston rajoituksia

Joitakin juomatapatutkimuksen tai yleisemmin kyselytutkimusten ongelmia on hyvä tuoda esiin aineiston tulosten tulkinnan yhteydessä. Lähes kaikissa alkoholinkäyttöä koskevissa kyselyissä

ongelmana on, että merkittävä osa kaikesta kohdeväestön alkoholinkäytöstä jää kyselyssä pimentoon, mikä selittyy toisaalta suurkuluttajien todennäköisemmällä poisjäämisellä ja toisaalta vastaajien tiedostetulla tai tiedostamattomalla vastausten kaunistelulla (Gmel & Rehm 2004). Väkevien muita alkoholijuomia suuremman aliarvioinnin taustalla lienevät samat syyt: erityisen paljon juuri väkeviä käyttävät voivat olla tavallista aliedustetumpia tutkimuksessa, ja osa vastaajista saattaa kokea väkevien käytön hävettäväksi, jolloin sen vähättely lisääntyy. Kun huomioidaan tilastoimaton kulutus, on kattavuusprosentti jonkin verran matalampi vuonna 2008 kuin vuonna 2000, eli vuonna 2008 kulutuslukuja on aliarvioitu ehkä hieman enemmän kuin vuonna 2000. Muutosprosentit voivat todellisuudessa siis olla vielä tässä raportoituja isompia.

Toinen yleinen ongelma kyselytutkimuksiin perustuvissa ajallisissa vertailuissa on laskeva vastausprosentti, joka heikentää luottamusta siihen, että tulokset edustavat koko väestöä. Tässä 2000-luvun tarkastelussa olemme onnekkaita, kun vastausprosentti laski vain neljällä prosenttiyksiköllä vuosien 2000 ja 2008 välillä, 78 prosentista 74 prosenttiin. Nuorten miesten vastaushalukkuuden merkittävä lasku jättää kuitenkin ilmaan kysymyksen siitä, kuinka tästä haastattelututkimuksesta pois jääneiden nuorten miesten alkoholinkäyttö on kehittynyt ja olisiko heidän vastausprosenttinsa pysyminen ennallaan muuttanut saamiamme tuloksia.

Loppupäätelmät

2000-luvulla alkoholin keskikulutus on lisääntynyt, mutta mitä on tapahtunut alkoholin käyttötavoille? Tämän ja muiden tutkimusten perusteella tiedämme, että alkoholin käyttötavoissa tai niiden kehityssuunnissa on tapahtunut eriytymistä sekä eri ikäryhmien että koulutusryhmien välillä niin, että eniten kulutustaan ovat lisänneet toisaalta varttuneet ja toisaalta vähän koulutusta saaneet suomalaiset. Varttuneet suomalaiset käyttävät alkoholia yhä useammin, ja tämä on tarkoittanut käytettyjen määrien osalta ”enemmän samaa”. Kyseessä ei ole esimerkiksi vain kohtuukäytön laajeneminen, vaan niin pien-, keski- kuin suurkulutuskertojakin on tullut lisää, ja sen seurauksena erityisesti juuri vanhimmissa ikäryhmissä esiintyy yhä useammin vakavia haittavaikutuksia.

KIRJALLISUUS

- AHLSTRÖM, SALME & METSO, LEENA & HUHTANEN, PETRI & OLLIKAINEN, MINNA: Missä nuorisoryhmissä päihteiden käyttö on vähentynyt? Suomen ESPAD-aineiston tuloksia 2007. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008): 1, 73–83
- APO, SATU: Viinan voima. Näkökulmia suomalaisen kansanomaiseseen alkoholijatteluun ja -kulttuuriin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2001
- BRUN, KETTL & EDWARDS, GRIFFITH & LUMIO, MARTTI & MÄKELÄ, KLAUS & PAN, LYNN & POPHAM, ROBERT E & ROOM, ROBIN & SCHMIDT, WOLFGANG & SKOG, OLE-JØRGEN & SULKUNEN, PEKKA & ÖSTERBERG, ESA: Alkoholipolitiikka. Kansanterveydellinen näkökulma. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1975
- GMEL, GERHARD & REHM, JÜRGEN: Measuring alcohol consumption. *Contemporary Drug Problems* 31 (2004): 3, 467–540
- HELAKORPI, SATU & UUTELA, ANTTI & PUSKA, PEKKA: Vuoden 2004 alkoholin hinnan alennus näkyy työikäisten alkoholinkäytössä. *Kansanterveys* 3 (2007a): 5–6
- HELAKORPI, SATU & MÄKELÄ, PIA & HELASOJA, VILLE & KARVONEN, SAKARI & SULANDER, TOMMI & UUTELA, ANTTI: Alkoholinkäyttö. Teoksessa: Palosuo, Hannele & Koskinen, Seppo & Lahelma, Eero & Prättälä, Ritva & Martelin, Tuija & Ostamo, Aini & Keskimäki, Ilmo & Sihto, Marita & Takala, Kirsi & Hyvönen, Elisa & Linnanmäki, Eila (toim.): Terveyden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu ja 2007:23. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2007b
- HERTTUA, KIMMO & MÄKELÄ, PIA & MARTIKAINEN, PEKKA: Alcohol-related mortality in Finland 1987–2003: A register-based follow-up study. *Alcohol Alcohol* 42 (2007): 456–464
- HERTTUA, KIMMO & MÄKELÄ, PIA & MARTIKAINEN, PEKKA: Changes in alcohol-related mortality and its socioeconomic differences after a large reduction in alcohol prices: a natural experiment based on register data. *American Journal of Epidemiology* 168 (2008): 1110–1118
- HORVERAK, ØYVIND & BYE, ELIN K: Det norske drikkemønsteret. En studie basert på intervjudata fra 1973–2004. *Sirus, rapport nr 2/2007*, Oslo 2007
- HUHTANEN, PETRI & HOKKA, PÄIVI & MÄKELÄ, PIA: Juomatapatutkimus 2008: aineistokuvaus. THL, Avauksia. Painossa
- KORTTEINEN, MATTI & ELOVAINIO, MARKO: Sivistyneesti humalassa – suomalainen viinapää vuonna 2000. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (2003): 2, 121–130
- MCANDREW, CRAIG & EDGERTON, ROBERT B.: *Drunken comportment: A social explanation*. Chicago: Aldine, 1969
- METSO, LEENA & MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA & TUOVINEN, EEVA LIISA: Suomalaisen juomatavat vuonna 2000: Taulukkoraportti vuoden 2000 tutkimuksen perustuloksista ja vertailuja aiempiin juomatapatutkimuksiin. Aiheita 3/2002. Helsinki: Stakes, 2002
- MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA & METSO, LEENA & SIMPURA, JUSSI: Muutokset suomalaisten juomatavoissa: toiveet ja todellisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (2001): 3, 265–276
- MÄKELÄ, KLAUS: Juomiskertojen useus nautittujen juomien ja määrän mukaan ennen ja jälkeen lainuudistuksen. *Alkoholipolitiikka* 35 (1970a): 5, 246–255
- MÄKELÄ, KLAUS: Ammatin arvostus, tulot ja alkoholijuomien käyttö. *Alkoholikysymys XXXVIII*: 125–148, 1970b
- MÄKELÄ, KLAUS & ÖSTERBERG, ESA & SULKUNEN, PEKKA: Drink in Finland: Increasing alcohol availability in a monopoly state. Teoksessa: Single, Eric & Morgan, Patricia & de Lint, Jan (toim.): *Alcohol, Society and the State 2* (1981): 31–61. Toronto: Addiction Research Foundation, 1981
- MÄKELÄ, KLAUS: The uses of alcohol and their cultural regulation. *Acta Sociologica* 26 (1983): 1, 21–31
- MÄKELÄ, PIA & ÖSTERBERG, ESA: Weakening of one more alcohol control pillar: a review of the effects of the alcohol tax cuts in Finland in 2004. *Addiction* 104 (2009): 4, 554–563
- MÄKELÄ, PIA & HOLMILA, MARJA & KAUKONEN, OLAVI: Päihteet ja päihdepolitiikka. Teoksessa: Kangas, Ilka & Keskimäki, Ilmo & Koskinen, Seppo & Manderbacka, Kristiina & Lahelma, Eero & Prättälä, Ritva & Sihto, Marita (toim.): *Kohti terveyden tasa-arvoa*. Helsinki: Edita, 2002
- MÄKELÄ, PIA & GERHARD, GMEL & GRITTFNER, ULRIKE & KUENDIG, HERVE & KUNTSCHKE, SANDRA & BLOOMFIELD, KIM & ROOM, ROBIN: Drinking patterns and their gender differences in Europe. *Alcohol and Alcoholism* 41 (2006) (Supplement 1): i8–i18
- MÄKELÄ, PIA & MARTIKAINEN, PEKKA & NIHTILÄ, ELINA: Temporal variation in deaths related to alcohol intoxication and in drinking. *International Journal of Epidemiology* 34 (2005): 765–771
- PAAKKANEN, PIRJO: Sanalliset juomiskertaukset alkoholikulttuurin tulkkinä. *Alkoholipolitiikka* 54 (1989): 4, 188–198
- PAAKKANEN, PIRJO & SIMPURA, JUSSI: Alkoholijuomat ja saunominen nyky-Suomessa. *Alkoholipolitiikka* 58 (1993): 5, 331–341
- PAAKKANEN, PIRJO: Suomalaisen juomiskertojen ominaisuudet vuosina 1976 ja 1992. *Alkoholipolitiikka* 59 (1994): 3, 163–174
- RIMPELÄ, ARJA & RAINIO, SUSANNA & HUHTALA, HEINI & LAVIKAINEN, HANNA & PERE, LASSE & RIMPELÄ, MATTI: Nuorten terveystapatutkimus 2007. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2007. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:63. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2007
- ROOM, ROBIN & MÄKELÄ, KLAUS: Typologies of the cultural position of drinking. *Journal of Studies on Alcohol* 61 (2000): 3, 475–83
- ROOM, ROBIN & ÖSTERBERG, ESA & RAMSTEDT, MATS & REHM, JÜRGEN: Explaining change and stasis

in alcohol consumption. *Addiction Research and Theory*, painossa

- SIMPURA, JUSSI: Suomalaisen viinapään arkea ja juhlaa. Juomistilanteet ja juomisen sosiaaliset merkitykset. *Alkoholipolitiikka* 48 (1983): 6, 308–318
- SIMPURA, JUSSI (toim.): Suomalaisten juomatavat: Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 35, 1985a
- SIMPURA, JUSSI: Alkoholien kokonaiskulutuksen muutoksen jako tekijöihin. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat: Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984, 102–106. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 35, 1985b
- SIMPURA, JUSSI: Viinapää ja nykyaika. *Alkoholipolitiikka* 54 (1989): 3, 100–111.
- SIMPURA, JUSSI: Suomalainen viinapää tänään. *Duodecim* 109 (1993): 2065–2073
- SIMPURA, JUSSI & METSO, LEENA: Juomisen tunnit. Suomalaisen alkoholin käytön ajoittuminen tyyppillisellä syysviikolla 1968, 1976, 1984 ja 1992. *Alkoholipolitiikka* 60 (1995): 4, 231–245
- SIMPURA, JUSSI & PARTANEN, JUHA: Juomatavat muuttavassa yhteiskunnassa. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat: Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984, 206–217. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 35, 1985

ENGLISH SUMMARY

Pia Mäkelä & Heli Mustonen & Petri Huhtanen: Changes in Finnish alcohol consumption patterns in the early 2000s (Suomalaisten alkoholinkäyttötapojen muutokset 2000-luvun alussa)

Per capita alcohol consumption in Finland increased by 17 % from 2000 to 2008. This article aims to identify the factors lying behind this increase: does the explanation lie in a decrease in the proportion of abstainers, an increase in the number of drinking occasions or an increase in the amounts consumed per drinking occasion? Are the changes different in men and women, in younger and older age groups, and in different educational groups? Following the alcohol tax cuts in 2004, the sharpest increase was recorded for the consumption of spirits, but overall in the 2000s the consumption of wine, cider and long drinks has increased even more. How is this increase in the consumption of different beverage types distributed across different population groups?

These questions are addressed using data from the Finnish Drinking Habits Surveys in 2000 and 2008. These data were collected in the autumn in face-to-face interviews with respondents aged 15–69. In 2000 a total of 1,932 persons were interviewed (response rate 78%), in 2008 the number of respondents was 2,725 (response rate 74%).

The increase in consumption was due largely to changes in the drinking patterns of the ageing population (i.e. people aged 50–69). Among them, the

SULKUNEN, PEKKA: Märkä sukupolvi, alkoholin kulutus ja alkoholipolitiikka 1980-luvulla. *Alkoholipolitiikka* 46 (1981): 5, 240–246

TIGERSTEDT, CHRISTOFFER & TÖRRÖNEN, JUKKA: Muuttavatko suomalaisten juomatavat? Kulttuurisen lähestymistavan jäljillä. *Sociologia* 42 (2005): 1, 35–49

TÖRRÖNEN, JUKKA: Nuorten aikuisten humalakokeemukset. Analyysi juomatapojen dynamiikasta ravintola- ja juomispäiväkirjoissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005): 5, 488–506

TÖRRÖNEN, JUKKA & MAUNU, ANTTI: Kevyet irtiotot ja raskas sosiaalisuus. Alkoholit nuorten aikuisten ravintolailtaa kuvaavissa kertomuksissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005): 3, 266–282

TÖRRÖNEN, JUKKA & MAUNU, ANTTI: Pihvin pariin punaviini, raju ryypäys risteilyllä. Juomistilanteiden lajityypit ja sukupuolisidonnainen sääntely päiväkirjoissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2006): 5, 499–526

VIRTANEN, MATTI: Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala. Porvoo: WSOY, 1982

ÖSTERBERG, ESA & MÄKELÄ, PIA: Mitä vuoden 2004 alkoholiveron alennuksesta seurasi? Teoksessa: Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2008.

number of drinking occasions increased by one-third, and the consumption of all beverage types increased markedly: in the oldest male age group annual consumption has now risen to the same level as is recorded for younger men, and among women the age differences have also narrowed. In the ageing population the number of drinking occasions increased for both light, moderate and heavy drinking occasions. Hence the nature of the change could be described as "more of the same."

The increase in alcohol consumption and related harms in the ageing population in the 2000s is explained not by the tax cuts and the lifting of alcohol import quotas in 2004, but it is an extension of a longer trend. However, this trend is not just about the "wet generation" growing older or about the maturing out of the even older, "dry generation", from the 15–69 age bracket. From 2000 to 2008, the change in drinking habits in the age group over 50 was very different from the changes in consumption seen in the same age group from 1992 to 2000. All in all, the ageing population in the 2000s has followed the old "rule" whereby better financial access increases alcohol consumption. In the case of younger generations, by contrast, it seems that other new balancing forces have come into play as better financial availability has not increased consumption and harms. However, even though the number of drinking occasions and overall consumption did not increase in the younger generations, there has been a shift among those aged 15–29 years as well as among

all women towards heavier drinking occasions.

Spirits consumption increased most of all in the ageing population, while the frequency of wine consumption increased significantly in all age groups. A comparison of educational groups showed that consumption growth was the strongest at lower educational levels. It is now clear that, at present, people with less education drink more and, in particular, drink more often to intoxication than people with a higher education.

The results of this study shed further light on the reasons why severe alcohol-related harm has increased above all in older age groups and in lower socio-economic groups.

KEYWORDS:

alcohol consumption, Finland, Finnish Drinking Habits Survey